

Univerzita Karlova v Praze

Fakulta sociálních věd

Institut politologických studií

Michal Holan

**Energetické vztahy České republiky a Ruské
federace**

Bakalářská práce

Praha 2013

Autor práce: **Michal Holan**

Vedoucí práce: **Mgr. Petr Binhac**

Rok obhajoby: 2013

Bibliografický záznam

HOLAN, Michal. *Energetické vztahy České republiky a Ruské federace*. Praha, 2013. 55 s. Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií. Katedra mezinárodních vztahů. Vedoucí práce Mgr. Petr Binhack.

Abstrakt

Hlavním cílem práce je analýza energetických vztahů mezi Českou republikou a Ruskou federací. Autor ve své práci využije neoliberální teorii vzájemné závislosti a celá práce bude vedena v duchu kvalitativního výzkumu vysvětlující epistemologie. Analýza se bude zakládat na nastudování relevantních zdrojů vztahujících se k tématu a následné analýze energetických vztahů České republiky a Ruské federace od pádu Sovětského svazu do plynové krize v roce 2009. Teoretický rámec vzájemné závislosti s ohledem na fakt asymetrie v česko-ruských energetických vztazích je v práci použit k vysvětlení hrozeb, které mohou být způsobeny některými možnými rozhodnutími ze strany Ruské federace a které mohou velmi vážně poškodit energetickou bezpečnost České republiky. Asymetrická vzájemná závislost v česko-ruských energetických vztazích může působit jako zdroj moci Ruské federace. Pro celkové pochopení tématu je nutné vysvětlit tyto hrozby a jejich dopady na energetickou bezpečnost České republiky a je také nutné vysvětlit slabiny energetické bezpečnosti Ruské federace. Autor práce klade velký důraz na vysvětlení fungování energetického sektoru a roli aktéru v něm.

Abstract

The main objective of the thesis is to analyze energy relations between the Czech Republic and Russian Federation. Author will use neo-liberal theory of mutual interdependence and the research will be conducted in the spirit of qualitative research of explanatory epistemology. Analyze will be based on relevant literature related to the topic and subsequent analysis of energy relations between the Czech Republic and Russian Federation since the fall of the Soviet Union till the gas crisis in 2009. Theoretical framework of interdependence with regard to the asymmetry in the Czech-Russian energy relations is used

in this thesis to explain the threats that can be caused by some Russian Federation's decisions and that can very seriously damage an energy security of the Czech Republic. Asymmetric interdependence in Czech-Russian energy relations can act as a source of power of the Russian Federation. For full understanding of a theme of this thesis it is necessary to explain the threats and their impacts to the energy security of the Czech Republic and it is also necessary to explain the weaknesses of Russian Federation's energy security. Author emphasizes a working of energy sector and a role of energy actors.

Klíčová slova

Česká republika, Ruská federace, energetická bezpečnost, vzájemná závislost, zemní plyn, ropa, diverzifikace, jednopřípadová studie

Keywords

Czech Republic, Russian Federation, energy security, interdependence, natural gas, oil, diversification, one-case study

Seznam zkratek

bcm	Billion Cubic Meters (miliarda kubických metrů)
CTR	Centrální tankoviště ropy
EU	Evropská unie
HPS	Hraniční předávací stanice
IKL	ropovod Ingolstadt – Kralupy – Litvínov
LNG	Liquefied Natural Gas (zkapalněný zemní plyn)
SEK	Státní energetická koncepce
TAL	Trans-alpský ropovod

Rozsah práce: 118 923 znaků

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval/a samostatně a použil/a jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne

Michal Holan _____

Děkuji svému školiteli Petru Binhackovi za podnětné a odborné rady a také za jeho trpělivost. Dále bych chtěl poděkovat všem přátelům a zejména rodině, jelikož ti mi byli oporou v těžkých chvílích mého studia a při psaní bakalářské práce.

Praha 2013.

Institut politologických studií

Projekt bakalářské práce

Univerzita Karlova v Praze

Fakulta sociálních věd

Institut politologických studií

Výzkumný projekt bakalářské práce

**Téma: Energetické vztahy České republiky a Ruské
federace**

Vypracoval: Michal Holan

Vedoucí práce: Mgr. Petr Binhack

Podpis autora projektu

Podpis vedoucího práce

Podpis garanta oboru

1. Úvod, zdůvodnění tématu

Jako téma své bakalářské práce jsem si vybral problematiku vzájemných energetických vztahů mezi Českou republikou a Ruskou federací, protože zajištění energetické bezpečnosti se v posledních letech zdá být nejdůležitějším a životním zájmem mnoha států. Co se týká spotřeby tuhých paliv, je ČR zcela soběstačná, jelikož se na našem území nachází velká naleziště zejména uhlí. Přesto je Česká republika ve spotřebě ropy a zemního plynu prakticky 100% závislá na dovozech, jelikož na českém území se nachází pouze zanedbatelná naleziště těchto surovin a není tak možno pokrýt českou spotřebu objemem surovin vytěžených z českých nalezišť. Majoritním dodavatelem ropy a zemního plynu do České republiky je právě Ruská federace, která ovšem není jediným dodavatelem těchto surovin do ČR, jelikož po pádu Sovětského svazu došlo k diverzifikaci českých dodávek ropy a zemního plynu.

Cílem mé bakalářské práce tedy bude analyzovat energetické vztahy České republiky a Ruské federace od pádu Sovětského svazu do plynové krize v roce 2009. Pracovní hypotéza mé práce se ponese v duchu asymetrické závislosti a bude předpokládat její výskyt v energetických vztazích České republiky a Ruské federace. Do své práce se pokusím promítnout i vývoj ruského energetického sektoru, kdy během 90. let docházelo k postupné privatizaci, zatímco od nástupu Vladimira Putina na post ruského prezidenta v roce 2000 je viditelný proces posunu ruských vládních preferencí směrem k energetickým zdrojům a postupné prosazování vlivu státu v ruských energetických společnostech.

K dosažení cílů mé práce budu nejprve muset osvětlit problematiku energetické bezpečnosti a vymezit tento pojem, pro který neexistuje jednotná definice. Poté se pokusím objasnit neoliberální teorii vzájemné závislosti a objasním důvody, které mne vedly k vybrání a využití pouze několika aspektů této teorie. K ucelenému pochopení tématu bude zapotřebí, abych zanalyzoval vývoj ruského energetického sektoru od pádu Sovětského svazu do plynové krize v roce 2009. V návaznosti k tomuto problému se zaměřím i na dvě energetické krize, které od počátku 21. století proběhly a jejichž příčinou byl ruský politický tlak, který vykrystalizoval až v omezení dodávek ropy do ČR v roce 2008, což bylo spojeno s českým souhlasem s vybudováním americké radarové základny na území ČR a poté v roce 2009 v úplné pozastavení dodávek plynu do celé Evropy. Druhá zmíněná krize proběhla v době, kdy ČR byla předsednickou zemí EU a při řešení krize sehrála významnou roli. Ve své práci se této roli České republiky při řešení tohoto sporu budu odpovídajícím způsobem věnovat.

K teorii asymetrické vzájemné závislosti se bude vztahovat i další bod mé práce, ve kterém se pokusím vysvětlit ropnou a plynovou situaci České republiky, která se jako příjemce a spotřebitel těchto surovin snaží diverzifikovat své dodávky ropy a plynu, které do ČR proudí plynovodem Bratrství a ropovodem Družba právě z Ruska. Rusko se jako exportní země snaží diverzifikovat svá odbytíště, čímž nutí spotřebitelské země, mezi které se řadí i ČR, aby strukturovaly své dodávky pro případ náhlého výpadku dodávek z Ruska. V návaznosti na toto téma ruské a české diverzifikace se pokusím objasnit důležitost či nedůležitost ČR jako transportní země. K tomuto problému se téma diverzifikace vztahuje v tom smyslu, že Ruská federace hledá a staví nové cesty pro přepravu surovin do zemí EU tak, aby tyto cesty nevedly přes země, se kterými má napjaté politické vztahy. Mezi takové země patří především Polsko a Ukrajina. ČR se kvůli napjatým vztahům Ruska a zmíněných zemí nestala tranzitní zemí v projektu plynovodu Nordstream a musela začít budovat vlastní projekt Gazela, díky kterému se napojí na plynovod Nordstream z Ruska. I přes tento fakt je ČR jednou ze zemí, kterými vede ropovod Družba a tento fakt se promítne do mého shrnutí celého tématu česko-ruských energetických vztahů a zodpovězení stanovené výzkumné otázky na konci mé bakalářské práce.

2. Výzkumná otázka

Z důvodu komplexnosti česko-ruských energetických vztahů jsem nucen stanovit několik dílčích otázek, které budu v průběhu své práce zodpovídat a díky kterým budu schopen na konci své práce fundovaně zodpovědět hlavní výzkumnou otázku. Mou hlavní výzkumnou otázkou je: **Proč se i přes zjevnou asymetrii energetických vztahů ČR a RF stále jedná o vzájemnou závislost?**

Dílčí otázky nutné k zodpovězení uvedené výzkumné otázky jsem definoval takto: Do jaké míry je ČR závislá na importu ropy a zemního plynu z Ruska? Jaký vliv měl vývoj ruského energetického sektoru na česko-ruské energetické vztahy? Jaké negativní implikace měly sledované energetické krize na energetickou bezpečnost ČR? Jakým způsobem pomohla ČR k řešení plynové krize v roce 2009?

3. Metodologie a teoretický korpus

Má bakalářská práce na téma energetických vztahů České republiky a Ruské federace bude zkoumaná metodou jednopřípadové studie. Celá práce bude vedena v duchu

kvalitativního výzkumu vysvětlující epistemologie, což plně koresponduje s cílem mé práce – tedy analýzou energetických vztahů ČR a RF a zodpovězením mé výzkumné otázky.

Ve své práci využiji neoliberalní teorii vzájemné závislosti, na jejímž základě bude vytvořen komplexní teoretický korpus pro následnou analýzu současných energetických vztahů mezi ČR a Ruskem. Na první pohled je zřejmé, že energetické vztahy mezi ČR a Ruskem v rovině „spotřebitel – dodavatel“ jsou do té míry asymetrické, že použití této teorie se může zdát nemožné. Z tohoto důvodu si pro svou práci vyberu pouze určité aspekty výše zmíněné teorie a energetické vztahy mezi Českou republikou a Ruskou federací nebudu zkoumat pouze v rovině „spotřebitel – dodavatel“, ale budu se také snažit do své práce promítnout důležitost České republiky jako tranzitní země.

Fakt asymetrie se do konceptu vzájemné závislosti promítá tím, že závislost jednoho aktéra na jiném (ať již jde o dodávky surovin, obranu či něco jiného) je výrazně vyšší. Existence takového vztahu se promítá i do vzájemných politických vztahů, kdy na jedné straně stojí silnější aktér, zatímco na straně druhé je na něm závislý aktér, který je velice labilní z hlediska závislosti, což se může projevat i větší mírou politických ústupků ku prospěchu silnějšího aktéra.

4. Předpokládaná osnova práce

Úvod, seznámení s tématem

1. Energetická bezpečnost, definice pojmu
 2. Teorie vzájemné závislosti
 3. Vybrané aspekty teorie, zdůvodnění výběru
 4. Vývoj ruského energetického sektoru
 5. Případové studie: krizové situace česko-ruských energetických vztahů
 - 5.1. Ropná krize
 - 5.2. Plynová krize 2009 a role ČR jako předsednické země EU
 6. Asymetrická interdependence RF a ČR
- Závěr – zodpovězení výzkumné otázky

5. Seznam předběžné literatury

Neperiodická:

1. AALTO, Pami. *The EU-Russian energy dialogue: Europe's future energy security*. Aldershot: Ashgate, 2007, xvi, 220 p.
2. BAEV, Pavel. *Russian energy policy and military power: Putin's quest for greatness*. 3rd ed. New York: Routledge, 2008, xii, 237 p. Contemporary security studies. ISBN 978-020-3932-605.
3. BARTUŠKA, Václav. *Energetická politika: sborník textů*. Vyd. 1. Editor Marek Loužek. Praha: CEP Centrum pro ekonomiku a politiku, 2009, 86 s. Ekonomika, právo, politika, č. 76/2009. ISBN 978-808-6547-770.
4. DANČÁK, Břetislav – ZÁVĚŠICKÝ, Jan (eds.) (2007) *Energetická bezpečnost a zájmy České republiky*. Brno: Masarykova Univerzita, Mezinárodní politologický ústav.
5. DEUTCH, John M - LAUVERGEON, Anne – PRAWIRAATMADJA, Widhyawan. *Energy security and climate change: a report to the Trilateral commission*. Washington: Trilateral Commission, 2007, ix, 92 p. ISBN 09-305-0390-2.
6. HODAČ, Jan – STREJČEK, Petr. *Politika ruské federace v postsovětském prostoru a střední Evropě*. Brno: Masarykova univerzita. Mezinárodní politologický ústav, 2008, 317 s. ISBN 978-802-1047-211.
7. HYNEK, Nikola. – STRÍTECKÝ, Vít. (2010): *Energetická bezpečnost podle českých atlantistů*, in: DRULÁK, Petr a Vít STRÍTECKÝ. *Hledání českých zájmů: mezinárodní bezpečnost*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2010, 202 s. ISBN 978-808-6506-869.
8. KALICKI, Jan H. - GOLDWYN, David L. *Energy and security: toward a new foreign policy strategy*. Baltimore: Johns Hopkins University press, c2005, xxviii, 604 p. ISBN 08-018-8279-6.
9. KEOHANE, Robert O. - NYE, Joseph. *Power and interdependence*. 3rd ed. New York: Longman, 1989. ISBN 978-032-1048-578.
10. MARQUINA BARRIO, Antonio. *Energy security: visions from Asia and Europe*. New York: Palgrave Macmillan, c2008. ISBN 978-023-0219-700.
11. TICHÝ, Lukáš. (2009): *Energetická bezpečnost České republiky a (energetické) vztahy s Ruskou federací*, in: M. KOŘAN (ed.): *Česká zahraniční politika v zrcadle sociálně-vědního výzkumu*, Praha: ÚMV.

Periodická:

1. BINHACK, Petr - TICHÝ, Lukáš. (2012): Asymmetric interdependence in the Czech–Russian energy relations. *Energy Policy*, Vol. 45, June 2012, pp. 54–63
2. PAILLARD, Christophe-Alexander. (2010): Rethinking Russia: Russia and Europe's Mutual Energy Dependence, *Journal of International Affairs*, Vol. LXIII, No. 2, pp. 65-84.
3. ZAPLATÍLEK, Jan. (2007): Zásobování České republiky ropou, *Pro-Energy Magazín*, roč. I, č. 2, s. 68-71.

Ostatní zdroje:

1. Zpráva Nezávislé odborné komise pro posouzení energetických potřeb České republiky v dlouhodobém časovém horizontu. Verze k oponentuře 30.9.2008, dostupná na webu: <<http://www.vlada.cz/assets/media-centrum/aktualne/Pracovni-verze-k-oponenture.pdf>>.
2. TICHÝ, Lukáš. *Problematika vzájemné závislosti v energetických vztazích mezi Českou republikou a Ruskou federací a působení Evropské unie*. Central Europe Political Studies Review [online], 2-3 / XII / jaro-léto 2010. Dostupný na webu <<http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=415>>.

Obsah:

Úvod.....	2
1. Teoretický rámec pro analýzu česko-ruských energetických vztahů	6
1.1. Základní znaky teorie vzájemné závislosti, asymetrie	6
1.2. Citlivost	7
1.3. Zranitelnost.....	8
2. Energetická bezpečnost, definice a vymezení pojmu.....	9
2.1. Energetická bezpečnost České republiky	12
2.1.1. Ropa	14
2.1.2. Plyn.....	17
3. Asymetrická interdependence České republiky a Ruské federace.....	22
3.1. Energetická citlivost České republiky	22
3.2. Energetická zranitelnost České republiky	23
3.3. Energetická citlivost a zranitelnost Ruské federace	24
4. Vývoj ruského energetického sektoru	26
4.1. Gazprom a jeho výsostné postavení v ruském plynovém sektoru.....	27
4.2. Aktéři v ruském ropném sektoru	29
4.3. Aktéři ovlivňující ruský energetický sektor	32
4.4. Vliv vývoje ruského energetického sektoru na česko-ruské vztahy.....	34
5. Využívání energetických zásob v ruské diplomacii	35
5.1. Ideologie „suverénní demokracie“	37
6. Případové studie: krizové situace česko-ruských energetických vztahů	38
6.1. Ropná krize v roce 2008.....	41
6.2. Plynová krize 2009 a role České republiky jako předsednické země EU	43
Závěr, zodpovězení výzkumné otázky	47
Summary	50
Použitá literatura.....	53

Úvod

Jako téma své bakalářské práce jsem si vybral problematiku vzájemných energetických vztahů mezi Českou republikou a Ruskou federací, protože zajištění energetické bezpečnosti se v posledních letech zdá být jedním z nejdůležitějších zájmů s existenciálním významem. Zajištění energetické bezpečnosti je důležitým aspektem pro fungování státní ekonomiky z důvodu využití energetických surovin v důležitých sektorech, zejména v průmyslu. Zásoby energetických surovin nejsou nekonečné a je velmi důležité, aby vlády národních států s nimi co nejchopitelněji nakládaly. Pokud nebude vytvořen pragmatický náhled na spotřebu a využití energetických surovin ze strany aktérů činných v mezinárodní aréně, je možné, že v budoucnu budeme svědky mnohem konfliktnějšího charakteru mezinárodních vztahů než doposud. Lze totiž předpokládat, že s globálním růstem populace se bude zvyšovat i energetická náročnost a spotřeba jednotlivých ekonomik. Je tedy jasné, že zajištění energetické bezpečnosti je důležité nejen s ohledem na současnost, ale zejména i do budoucna.

Co se týká spotřeby tuhých paliv, je Česká republika zcela soběstačná, jelikož se na jejím území nachází velká naleziště zejména uhlí. Naopak v případě ropy a zemního plynu je Česká republika prakticky 100% závislá na dovozech, jelikož na českém území se nachází pouze zanedbatelná naleziště těchto surovin a není tak možno pokrýt českou spotřebu objemem surovin vytěžených na území České republiky. Majoritním dodavatelem ropy a zemního plynu do České republiky je právě Ruská federace, která ovšem není jediným dodavatelem těchto surovin, jelikož po pádu Sovětského svazu došlo k diverzifikaci českých dodávek ropy a zemního plynu.

Cílem mé bakalářské práce tedy bude analyzovat energetické vztahy České republiky a Ruské federace od pádu Sovětského svazu do plynové krize v roce 2009. Rok 2009 jsem si stanovil jako hranici časového rámce své práce, jelikož je tento rok určitým mezníkem v česko-ruských energetických vztazích. Česká republika jako tehdejší předsednická země Rady EU významnou měrou přispěla jak k řešení tohoto sporu mezi Ruskem a Ukrajinou, tak i zvýšení důležitosti tématu energetické bezpečnosti, které se stalo hojně diskutovaným na české i evropské scéně. Z důvodu určitých významných změn, ke kterým došlo po roce 2009, uvádím v některých částech své práce informace stahující se k těmto změnám. V těch částech této práce, kde takové informace používám, předem uvádím, že již nespádají do časového rámce, který jsem pro tuto analýzu česko-ruských energetických vztahů stanovil. Dle mého názoru je ale

důležité je uvést, jinak by se mohlo stát, že by má práce obsahovala neaktuální, s tématem již nekorespondující informace.

Pracovní hypotéza mé práce se ponese v duchu asymetrické závislosti a bude předpokládat její výskyt v energetických vztazích mezi Českou republikou a Ruskou federací. Nejprve ale bude nutné osvětlit problematiku energetické bezpečnosti, jejíž význam a zajištění v dnešním industrializovaném světě se stává prioritou vlád národních států. Stěžejní problém v zajištění energetické bezpečnosti, ze kterého plynou poté politická a ekonomická rizika, je geografického charakteru, neboť energetické zásoby jsou geograficky rozmístěny nerovnoměrně, což je důvodem existence vlivu jednotlivých států, které jsou bohaté na zásoby energetických surovin, na státy, které jsou závislé na dodávkách takových surovin.

Z důvodu komplexnosti mnou vybraného tématu této práce bude zapotřebí, abych objasnil neoliberální teorii vzájemné závislosti, která mi poslouží jako teoretický rámec pro zkoumání energetických vztahů mezi Českou republikou a Ruskou federací. Pro zasazení zmíněných vztahů do teoretického rámce využiji dvou aspektů teorie vzájemné závislosti, kterými jsou citlivost (*sensitivity*) a zranitelnost (*vulnerability*). Na první pohled je zřejmé, že energetické vztahy mezi Českou republikou a Ruskem v rovině „spotřebitel – dodavatel“ jsou do té míry asymetrické, že použití této teorie se může zdát ukvapené či nelogické. Z tohoto důvodu si pro svou práci vyberu zmíněné aspekty teorie vzájemné závislosti, na jejichž pozadí budu vzájemné česko-ruské energetické vztahy zkoumat. Také je důležité, že energetické vztahy mezi Českou republikou a Ruskou federací nebudu zkoumat pouze v rovině „spotřebitel – dodavatel“, ale budu se také snažit do své práce promítnout důležitost České republiky jako tranzitní země.

Fakt asymetrie se do konceptu vzájemné závislosti promítá tím, že závislost jednoho aktéra na jiném (ať již jde o dodávky surovin, obranu či něco jiného) je výrazně vyšší. Existence takového vztahu se promítá i do vzájemných politických vztahů, kdy na jedné straně stojí silnější aktér, zatímco na straně druhé je na něm závislý aktér, který je velice labilní z hlediska závislosti, což se může projevat i větší mírou politických ústupků ku prospěchu silnějšího aktéra.

Ve své práci se adekvátním způsobem budu věnovat i vývoji ruského energetického sektoru. Časové rozpětí sledovaného vývoje jsem si stanovil od pádu Sovětského svazu do roku 2009, kdy došlo k plynové krizi způsobené spory mezi Ruskem a Ukrajinou o ceny dodávek plynu. Během vlády prezidenta Borise Jelcina v

90. letech docházelo k postupné privatizaci v ruském energetickém sektoru, zatímco od nástupu Vladimira Putina na post ruského prezidenta v roce 2000 je viditelný proces posunu ruských vládních preferencí směrem k energetickým zdrojům a postupné prosazování vlivu státu v ruských energetických společnostech, tak aby bylo možno použít export ruských surovin jako nástroj v zahraničně-politických vztazích Ruské federace.

S využíváním exportu ropy a zemního plynu jako nástroje ruské diplomacie budou souviset i případové studie dvou sporů mezi Ruskou federací a spotřebitelskými zeměmi. Tyto spory jsem si vybral jako důkaz tohoto využívání energetických dodávek v zahraničních vztazích Ruské federace a plně souvisejí i s dodávkami těchto surovin do České republiky. Jejich příčinou byl ruský politický tlak, který vykrytalizoval až v omezení dodávek ropy do České republiky v roce 2008, což bylo spojeno s českým souhlasem s vybudováním americké radarové základny na českém území a poté v roce 2009 v úplné pozastavení dodávek plynu do celé Evropy tzv. ukrajinskou cestou. Druhá zmíněná krize proběhla v době, kdy Česká republika byla předsednickou zemí EU a při řešení krize sehrála významnou roli mediátora mezi ruskou vládou a společností Gazprom na jedné straně a ukrajinskou vládou a společností Naftohaz na straně druhé. Ve své práci se roli České republiky při řešení tohoto sporu budu odpovídajícím způsobem věnovat.

V dalším bodě své práce se pokusím vysvětlit ropnou a plynovou situaci České republiky, která se jako příjemce a spotřebitel těchto surovin snaží diverzifikovat své dodávky ropy a plynu, které k nám proudí plynovodem Bratrství a ropovodem Družba právě z Ruska. Rusko se jako exportní země snaží diverzifikovat svá odbytiště, čímž nutí spotřebitelské země, mezi které se řadí i Česká republika, aby strukturovaly své dodávky pro případ náhlého výpadku dodávek z Ruska. V návaznosti na toto téma ruské a české diverzifikace se pokusím objasnit důležitost či nedůležitost České republiky jako tranzitní země. K tomuto problému se téma diverzifikace vztahuje v tom smyslu, že Ruská federace hledá a staví nové cesty pro přepravu surovin do zemí EU tak, aby tyto cesty nevedly přes země, se kterými má napjaté politické vztahy. Mezi takové země patří především Polsko, Bělorusko a Ukrajina. Česká republika se kvůli napjatým vztahům Ruska a zmíněných zemí nestala tranzitní zemí v projektu plynovodu Nordstream a musela začít budovat vlastní projekt Gazela, díky kterému je již v současnosti napojena na plynovod OPAL a dále na plynovod Nordstream vedoucí z Ruska do Německa. I přes tento fakt je Česká republika jednou ze zemí, kterými vede

stále důležitý ropovod Družba a tento fakt se promítne do mého shrnutí celého tématu česko-ruských energetických vztahů. Grafy a mapky, které v práci využiji k snazšímu pochopení a znázornění obsažených informací, budou vloženy přímo do textu práce z důvodu jednodušší orientace.

Na základě zjištěných informací se pokusím zanalyzovat česko-ruské energetické vztahy a v závěru odpovědět na výzkumnou otázku mé práce, která zní: Proč se i přes zjevnou asymetrii energetických vztahů České republiky a Ruské federace stále jedná o vzájemnou závislost? K jejímu zodpovězení je zapotřebí, abych během své práce průběžně odpověděl na dílčí stanovené otázky, které se adekvátně váží k jednotlivým úsekům mé práce. Tyto dílčí otázky zní: Do jaké míry je Česká republika závislá na importu ropy a zemního plynu z Ruska? Jaký vliv měl vývoj ruského energetického sektoru na česko-ruské energetické vztahy? Jaké negativní implikace měly sledované energetické krize na energetickou bezpečnost České republiky? Jakým způsobem pomohla Česká republika k řešení plynové krize v roce 2009?

1. Teoretický rámec pro analýzu česko-ruských energetických vztahů

V následující části bakalářské práce nejprve objasním základní znaky teorie vzájemné závislosti, na jejímž základě vytvořím komplexní teoretický korpus pro následnou analýzu energetických vztahů mezi Českou republikou a Ruskou federací.

1.1. Základní znaky teorie vzájemné závislosti, asymetrie

Teoretici Robert Keohane a Joseph Nye, autoři teorie vzájemné závislosti, postavili tuto svou teorii jako jakýsi protipól přesvědčení určité části akademické obce, že stěžejním principem mezinárodních vztahů je anarchie. Keohane a Nye jsou naopak přesvědčeni, že tím zásadním principem v mezinárodních vztazích je vzájemná závislost (*interdependence*). Neoliberální teorii vzájemné závislosti jsem si vybral jako teoretický rámec pro zkoumání energetických vztahů mezi Českou republikou a Ruskou federací, jelikož věřím, že tento široce používaný koncept v politické vědě a ekonomii mi pomůže nejlépe analyzovat česko-ruské energetické vztahy. Robert Keohane a Joseph Nye definují vzájemnou závislost jako situaci, při které „*napříč státním hranicím dochází k transakcím (toku peněz, zboží, osob a informací), které s sebou nesou určité náklady*“ (Keohane, Nye, 2001: 9). Z toho jasně vyplývá, že oběma aktérům takové interakce plynou z dané transakce určité povinnosti a profit. Povinnostmi jsou myšleny zejména náklady, které jsou nutné pro udržení interakce. Je ovšem důležité mít na paměti i skutečnost, že vzájemná závislost se nemusí vztahovat pouze na situace přátelské kooperace, ale že *interdependence* se může vyskytovat i mezi nepřáteli (Wendt, 1999: 343)

V česko-ruských energetických vztazích je nad míru jasné, že Česká republika jako příjemce zboží (zemního plynu a ropy) musí vynakládat větší výdaje na udržení této interakce s Ruskem. Navíc v porovnání s ostatními zeměmi, do kterých Ruská federace dodává své suroviny, je Česká republika zanedbatelným odbytištěm pro Rusko. Proto by se mohlo zdát, že použití neoliberální teorie vzájemné závislosti je nerozumné. Do své analýzy česko-ruských energetických vztahů se pokusím promítnout i fakt významné geografické polohy České republiky a její členství v důležitých mezinárodních uskupeních.

Keohane a Nye při tvorbě teorie vzájemné závislosti ovšem kalkulovali i

s možností, že zisky a náklady interakce budou v neprospěch jednoho z aktérů. Tedy že daná vzájemná závislost nebude symetrická, nýbrž jeden z aktérů bude více závislý na tom druhém. Autoři teorie považují nerovnou distribuci zisků a nákladů v situaci asymetrické vzájemné závislosti za zdroj moci (Keohane, Nye, 2001: 9). Moc je přitom běžně interpretována jako schopnost aktéra přimět ostatní dělat to, co by za jiných okolností neudělali. V případě energetické bezpečnosti je ovšem lepší chápat moc jako kontrolu nad zdroji nebo jako schopnost ovlivnit výsledek (Keohane, Nye, 2001: 9). V takovém případě pak vyplývá, že asymetrická vzájemná závislost může působit jako zdroj moci nebo vlivu jednoho z aktérů, neboť ten disponuje zdroji, které jsou pro druhého z aktérů životně důležité, nebo dokáže s těmito zdroji nakládat tak, že dosáhne určitých ústupků ze strany druhého aktéra (Keohane, Nye, 2001: 10). Silnější aktér tak díky kontrole zdrojů, která působí jako zdroj moci daného aktéra, má výhodnější pozici při vyjednávání o určitých otázkách, neboť může využívat závislosti druhého aktéra a zajistit si tak pro sebe určité výhody, vyšší zisky z interakce nebo dokonce ústupky v oblastech, které nejsou předmětem jejich vzájemné závislosti (Keohane, Nye, 2001: 11).

Pro celkové pochopení teorie vzájemné závislosti, roli moci v ní a fungování asymetrie mezi vzájemně závislými aktéry je nutné vysvětlit dvě důležité dimenze, které se váží k teorii vzájemné závislosti. Vzájemné energetické vztahy mezi Českou republikou a Ruskou federací poté podrobím analýze právě v duchu těchto aspektů teorie vzájemné závislosti s ohledem na fakt vyskytující se asymetrie v česko-ruských energetických vztazích.

1.2. Citlivost

Citlivost (*sensitivity*) je v teorii asymetrické vzájemné závislosti chápána jako schopnost slabšího aktéra vztahu čelit změnám, které jsou často iniciovány silnějším partnerem. Citlivost odkazuje na náklady, které každá ze stran interakce trpí, jelikož ji vzájemný vztah přináší určité benefity (Keohane, Nye, 2001: 10). Citlivost se projevuje zejména v okamžiku, kdy v jedné zemi, která je aktérem interakce, dojde ke změnám, které ovlivní fungování vzájemného vztahu. V takovém případě musí druhý z aktérů, chce-li udržet interakci, přijmout kroky, které povedou k udržení tohoto vztahu a také vynaložit větší náklady. Citlivost tedy představuje míru schopnosti reagovat na změnu vzájemného vztahu. Citlivost označuje rozsah a rychlost změn v jedné zemi

způsobených změnou v jiné zemi, která je aktérem vzájemného vztahu, zpravidla silnějším aktérem asymetrické vzájemné závislosti (Wendt, 1999: 343).

Kupříkladu, pokud by se ruská vláda rozhodla skokově zvýšit cenu vyvážené ropy, citlivost České republiky by byla vyjádřena zvýšenými náklady a také určitými kroky, které by musela česká vláda přijmout ke zvládnutí nastalé situace. Na druhé straně je možné chápat citlivost i opačně. Například kdyby Česká republika přestala platit za dodávky energetických surovin. Postavení Ruska jako dodavatele energetických surovin je ale v některých zemích tak dominantní, že jakýkoliv vzdor proti ruské energetické politice může mít pro danou závislou zemi fatální důsledky.

Hovoříme-li o vyšší citlivosti v oblasti dodávek energetických surovin, lze v praxi předpokládat, že se tento stav projeví zejména v jednání slabšího aktéra vztahu, neboť ten si plně uvědomuje své postavení v rámci dané interakce a hledá alternativní způsoby spolupráce (Wendt, 1999: 343-4). Těmito alternativními způsoby spolupráce je myšlena zejména diverzifikace dodávek energetických surovin či změna energetického mixu dané spotřebitelské země ve prospěch využití vlastních energetických surovin.

1.3. Zranitelnost

Zranitelnost (*vulnerability*) jako jeden z aspektů teorie asymetrické vzájemné závislosti můžeme definovat jako náchylnost jednoho z aktérů vzájemné kooperace na riziko ukončení vzájemně závislého vztahu. Zranitelnost se dá vyjádřit stupněm slabosti vzájemně závislého aktéra na možnost ukončení interakce vzájemné závislosti (Wendt, 1999: 343). Toto ukončení nemusí být iniciováno pouze jedním z aktérů vzájemné interakce, nýbrž se tak může stát i vlivem nezúčastněného aktéra. Zranitelnost oproti citlivosti neodkazuje pouze na partikulární změny ve vzájemně závislém vztahu, ale týká se ukončení takového vztahu.

Z tohoto popisu dimenze zranitelnosti jako aspektu teorie asymetrické vzájemné závislosti je jasné, že možnost ukončení vztahu vzájemné závislosti je rizikovější pro vzájemně závislejšího aktéra, neboť ten musí být schopen co nejrychleji odpovědět na nastalou změnu a nahradit ukončený vztah vzájemné závislosti adekvátním substitutem, pokud je k dispozici (Nye, 2007 in Binhack, Tichý, 2012: 2). Pro silnějšího aktéra vzájemně závislého vztahu nepředstavuje ukončení takové interakce větší komplikace, neboť lze předpokládat, že krom ušlých zisků, vlivu a výhod, které mu plynuly z asymetrie ve vzájemně závislém vztahu, neztratil to hlavní – kontrolu nad zdroji.

V případě energetické bezpečnosti se dá zranitelnost stáhnout na situaci dodávek energetických surovin. V dnešním světě je totiž nemyslitelné, aby bez pravidelných dodávek energie mohl fungovat moderní industrializovaný stát. *„Dostatek energie je základní podmínkou pro úspěšný ekonomický růst i společenskou stabilitu. Jsou na ní tak logicky závislé především vyspělé ekonomické země, u nichž dochází k využití energií v mnoha sektorech ekonomiky, především ve výrobní části.“* (Šmíd in Šmíd a kol., 2010: 26). Česká republika je ve vztahu k Ruské federaci, jako dodavatele energetických surovin, zranitelnější ve světle teorie asymetrické vzájemné závislosti, neboť možné ruské rozhodnutí o ukončení dodávek energetických surovin do České republiky by mělo drtivý dopad na její fungování z důvodu nedostatku vlastních zásob a alternativních dodavatelů těchto surovin. Oproti tomu ruská strana by ztrátu českého energetického trhu jako svého odbytiště pocítila pouze minimálně, jelikož objem odebíraných ruských dodávek Českou republikou nemá velký vliv na složení celkového ruského exportu energetických surovin (Binhack, Tichý, 2012: 2).

2. Energetická bezpečnost, definice a vymezení pojmu

V jakémkoli období dějin lidstva bylo pro jakékoli společenství lidí důležité zajištění určité míry bezpečnosti. Primárně se vždy jednalo o zajištění zdraví a života členů daného společenství. S postupnou modernizací lidských seskupení se ale objevovaly nové výzvy, které vlády daných společenských uskupení musely zvládnout. Zajištění bezpečného života svých obyvatel, zajištění potravin, aj. (Pačesova Zpráva, 2008: 79). V dnešním industrializovaném světě, ve kterém se vedou války o přístup k energetickým surovinám (viz Klare, 2001; Šmíd a kol., 2010), je zajištění energetické bezpečnosti životním zájmem vlád národních států. Energie, přístup k energetickým surovinám a jejich dodávky se staly velmi zpolitizovaným tématem současných mezinárodních vztahů. Navíc význam energetické bezpečnosti bude stále větší v souvislosti s propojováním a růstem významu globálního trhu s energiemi (Yergin, 2006: 79). Podobně se k problému zajištění energetické bezpečnosti staví i Bezpečnostní strategie ČR vydaná v roce 2011, která vnímá přerušení dodávek strategických surovin jako jedno z možných rizik pro Českou republiku. *„V rychle se měnícím globálním světě získávají otázky zajištění energetické a surovinové bezpečnosti stále větší význam. Soutěžení o přístup ke zdrojům strategických, zejména energetických surovin, se stává nedílnou součástí mezinárodních vztahů. Prioritou je vytvářet*

předpoklady pro nepřerušované diverzifikované dodávky strategických surovin a v domácím prostředí pak předpoklady pro stabilní dodávky elektrické energie a pro tvorbu strategických rezerv státu.“ (Bezpečnostní strategie ČR, 2011: 10).

Bohužel ale neexistuje univerzální a jednotná definice energetické bezpečnosti. Každý stát si definuje energetickou bezpečnost podle vlastních potřeb a podmínek. Pro spotřebitelský stát, který je primárně závislý na importu dodávek energetických surovin, by se dala energetická bezpečnost definovat jako zajištění a dostupnost stabilních a dostatečných dodávek energetických surovin za přijatelné ceny. Pro producentské země, pro jejichž ekonomiku je důležitý export energetických surovin, by se energetická bezpečnost dala definovat jako snaha o maximalizaci poptávky po jejich energetických surovinách za maximální možnou cenu (Yergin, 2006: 70-71; Haghigi in Tichý, 2010: 159-160).

Pro Českou republiku platí první zmíněná definice, narozdíl od Ruské federace, pro niž je platná druhá zmíněná definice, jelikož je Ruská federace největším vývozcem plynu a druhým největším exportérem ropy na světě (Morales in Marquina, 2008: 26). Z definice je více než zřejmé, že pro spotřebitelské státy, Českou republiku nevyjímaje, je důležité najít rovnováhu mezi dostatečným množstvím dodané energie a ochotou zaplatit za ni tolik, kolik se zdá ještě únosné a zároveň je to dostatečný obnos pro exportéra (Dančák in Dančák, Závěšický, 2007: 14).

Pro zajištění energetické bezpečnosti je důležité pochopení a implementace několika hlavních principů. Základním a nejčastěji uváděným principem zajištění energetické bezpečnosti je diverzifikace dodávek surovin. Tento princip v zásadě znamená odpoutání se od závislosti na jediném dodavateli a nalezení druhého partnera, který bude dodávat sjednané množství energetických surovin. Diverzifikaci lze ale chápat nejen jako diverzifikaci dodavatelů, resp. zdrojových oblastí, ale také jako diverzifikaci přepravních tras. *„Bezpečnost nemůže být zajištěna pouhou diverzifikací zdrojových oblastí. Zajištěna musí být rovněž bezpečnost přepravy surovin ze zdrojových oblastí ke koncovému spotřebiteli.“* (Tichý, Binhack in Binhack, Tichý, 2011: 14).

Druhým principem zajištění energetické bezpečnosti jsou informace. V dnešním světě je nesmírně důležité mít správné informace a vědět, jaké množství energetických surovin má daná země k dispozici, jak s nimi správně nakládat a jakým tempem tyto zásoby mizí. Pokud nejsou k dispozici pravdivé analýzy a správné informace, může dojít k obrovskému výkyvu na trhu s energiemi či k chaotické energetické situaci, jak

tomu například bylo v USA během tzv. ropné krize. Podle analýzy vydané v roce 1973 došlo vlivem špatné práce s informacemi k situaci, kdy lidé hystericky nakupovali benzín, jelikož byl velmi nerovnoměrně distribuován napříč Spojenými státy (Dančák in Dančák, Závěšický, 2007: 16).

Daniel Yergin přichází s třetím východiskem zajištění energetické bezpečnosti, kterým je elasticita či odolnost. Podle tohoto principu je důležité, aby stát budoval zásobníky energií a záložní zdroje zejména elektrické energie a vyvaroval se tak větším dopadům například přírodních katastrof nebo teroristických útoků. Nedostatek takových zařízení pocítily Spojené státy americké po hurikánu Katrina, kdy došlo k velkému omezení dodávek ropy do rafinérií, které stejně nemohly rafinovat v důsledku přerušení dodávek elektrické energie (Yergin, 2006: 78-81).

Čtvrtým principem je pochopení zákonitosti integrace. Tento princip odkazuje na propojenost globálního trhu a praktickou nemožnost vymanění se z tohoto stavu vzájemné závislosti, která je zde chápána globálně. Mezi dvěma aktéry v tomto systému je samozřejmě možná existence asymetrie. Nicméně tento princip působí také jako jakýsi apel na aktéry v globálním energetickém trhu, jelikož jeho implementací do vzájemných vztahů s jinými aktéry se globální trh může stabilizovat (Dančák in Dančák, Závěšický, 2007: 15-16.). Otázkou ovšem zůstává, zda se aktéři budou v rámci tohoto globálního systému chovat multilaterálně a přispívat tak k vzájemné propojenosti či zda budou pokračovat pouze v bilaterální rovině jednání (Yergin, 2006: 82).

Důležitým je také princip substituce, tedy nahrazení využívané suroviny jinou. V případě ropy je obtížné najít surovinu, kterou by bylo možné využívat v tak široké škále oborů a v takovém množství, v jakém se v současnosti využívá ropa. V případě zemního plynu zde existuje alternativa, kterou je jeho zkapalněná forma (LNG). K využívání této suroviny jako substituční suroviny se váže i diverzifikace přepravních tras, jelikož LNG lze přepravovat námořními trasami. Toto řešení „ (...) je *finančně i technicky náročnější, nicméně poskytuje požadovanou flexibilitu dodávek (...)*“ (Tichý, Binhack in Binhack, Tichý, 2011: 14).

Uvedené principy zajištění energetické bezpečnosti mají všechny společný dopad, který je přínosný jak pro spotřebitelské země, tak i pro exportéry energetických surovin, jelikož lze jejich implementací redukovat dopady potenciálního přerušení dodávek od jednoho dodavatele a dochází ke stabilizaci trhu, která je důležitá jak pro spotřebitele, tak neméně i pro dodavatele.

Samozřejmě, nelze opomenout stěžejní způsoby zajištění energetické bezpečnosti, kterými jsou vlastní zdroje a import surovin. Zajištění energetické bezpečnosti vlastními zdroji vpravdě nejde nijak výrazně ovlivnit. Důležitou roli hraje geografické umístění státu a velikost zásob surovin. Kýženého cíle tímto způsobem dosáhne pouze takový stát, který (1) disponuje dostatečným množstvím vlastních surovin, které pokryje jeho spotřebu nebo (2) stát, který se orientuje primárně na využívání vlastních zásob energetických surovin a optimalizuje technologická opatření tak, aby nebyl odkázán na jejich import (Dančák in Dančák, Závěšický, 2007: 14). Státy, které jsou schopné dosáhnout energetické bezpečnosti tímto způsobem, jsou v podstatě energetické soběstačné.

Obvyklejší způsob zajištění energetické bezpečnosti je pomocí importu surovin za přijatelné ceny. Zajištění energetické bezpečnosti tímto způsobem je možné (1) dovozem takového množství energetických surovin, které pokryje spotřebu státu, která je nad rámec vlastních zdrojů nebo (2) usilováním o optimalizaci mezinárodních vztahů tak, aby nedocházelo ke konfliktům, které mají negativní dopady na cenu surovin (ibid.). Státy, jichž se týká tento případ, jsou více ovlivňovány vnějšími vlivy oproti energeticky soběstačným státům. Jak ale zmiňují autoři Lukáš Tichý a Petr Binhack: *„Závislost sama o sobě nemusí představovat velké riziko a ohrožení energetické bezpečnosti. Soběstačnost naopak neznamená absenci bezpečnostních rizik spojených s nedostatečnými dodávkami.“* (Tichý, Binhack in Binhack, Tichý, 2011: 13).

Z výše uvedeného je zřejmé, že navzdory existenci východisek či principů zajištění energetické bezpečnosti, se jejich implementace a chápání liší v návaznosti na podmínky daného státu. Pro mou práci tedy bude důležité chápat dichotomii v energetických zájmech České republiky a Ruské federace, jelikož každý z těchto aktérů vzájemného obchodu s energetickými surovinami se snaží o maximální možný užitek z této interakce.

2.1. Energetická bezpečnost České republiky

Česká republika, podobně jako mnoho jiných států světa, čelí problému zajištění stabilních dodávek energetických surovin. Co se týká ropy a zemního plynu je celosvětový problém skrytý v neexistenci či nedostupnosti alternativy těchto fosilních paliv, která by se dala využít v takovém obrovském množství, v jakém se v dnešní době využívá ropa a zemní plyn (Paillard, 2010: 65). S ohledem na zajištění stabilních

dodávek ropy a zemního plynu do České republiky byly provedeny v 90. letech minulého století významné investice do ropovodní a plynovodní infrastruktury. Díky těmto investicím se Česká republika vymanila ze stoprocentní závislosti na dodávkách ropy a zemního plynu z Ruska a došlo tak k diverzifikaci dodavatelů těchto surovin. Počátkem roku 1996 byl uveden do provozu ropovod IKL, který funguje jako alternativní ropovod k ropovodu Družba, kterým k nám proudí ruská ropa. 1. května 1997 byl spuštěn plynovod, jehož prostřednictvím proudí do České republiky norský plyn¹. Tento plynovod působí jako alternativní způsob dodávek zemního plynu k ruskému plynovodu Bratrství.

V případě ropy a zemního plynu je důležité chápat podíl těchto surovin na složení celkového energetického mixu České republiky. Ten je složen pro potřeby České republiky poměrně dobře, jelikož primárně je orientován na zdroje, kterými naše republika disponuje a nemusí se tudíž spoléhat na jejich import.

Na tomto místě také musím uvést, že z důvodu významných změn, které se odehrály v českém energetickém sektoru od roku 2009, uvádím v této části své práce některé informace, které již nespádají do časového rámce, který jsem si stanovil. Jejich užití je dle mého názoru zcela namístě, jelikož popis stavu energetických dodávek do České republiky, aktérů v energetickém sektoru České republiky, spotřeby energetických surovin a plynovodních projektů v roce 2009 by již nekorespondoval s dnešním stavem.

Díky značným zásobám některých důležitých energetických surovin, zejména uhlí a uranové rudy, se pohybuje závislost České republiky na dodávkách energetických surovin okolo 40 %. Podíl tuhých paliv (uhlí) ve struktuře energetického mixu činí zhruba 40-45 %, ropy cca. 20 %, plynu taktéž, jaderné energie 16 % a obnovitelných zdrojů energie okolo 4 % (Tichý, 2010: 164; Vondra in Dančák, Závěšický, 2007: 52).

Dnes, stejně jako tomu bylo v roce 2009, primární využití zemního plynu a ropy nespočívá k výrobě elektrické energie. Nutno ovšem dodat, že i toto nastavení se mění a je možné predikovat, že zemní plyn bude v České republice využíván k výrobě elektrické energie ve větší míře než doposud (viz například výstavba paroplynové elektrárny v Počeradech²). Ropa je primárně v České republice využívána jako surovina pro

¹ Článek popisující plynovou diverzifikaci v roce 1997. On-line: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/exkluzivne-na-ct24/41121-norsky-plyn-ma-cesko-od-roku-1997/>.

² Paroplynová elektrárna v Počeradech byla po dvouleté výstavbě spuštěna na jaře tohoto roku. Více informací o spuštění této elektrárny v on-line článku dostupného z: http://zatecky.denik.cz/podnikani/elektrarna_pocerady_paroplyn_20130319.html.

výrobu pohonných hmot pro sektor dopravy (Jaroš in Binhack, Tichý, 2011: 97). A zemní plyn je využíván zhruba z 36 % v průmyslu, z 29 % pro potřeby domácností (výchřev) a asi jen z 13 % pro výrobu elektrické energie (IEA, 2011: 13).

2.1.1. Ropa

Jak jsem již zmínil výše, ropa je u nás využívána zejména jako surovina pro výrobu pohonných hmot pro sektor dopravy. To ovšem nijak nezmenšuje závislost na dodávkách této suroviny. Navzdory tomu, že se na jižní Moravě nacházejí naleziště velmi kvalitní ropy, je přibližně 98 % spotřebované ropy v České republice importováno. (Binhack, Tichý, 2012: 3; Zaplatílek, 2007: 68). Oproti jiným zemím středoevropského a východoevropského regionu má ale naše republika výhodu v pluralitě dovozců této suroviny.

Diverzifikace dodávek ropy do České republiky byla ukončena v roce 1996, kdy byl uveden do provozu ropovod IKL (Ingolstadt – Kralupy – Litvínov), který je napojen na ropovod TAL ve Vohlburgu an der Donau v Německu (Hirman in Litera, 2006: 98). Touto ropovodní trasou k nám proudí ropa s nízkým obsahem siřičitých látek (tzv. sladká ropa) vytěžená zejména v Ázerbájdžánu a Kazachstánu, která se prostřednictvím tankerů dopravuje do terminálu v italském Terstu, odkud poté putuje zmíněnou trasou (Binhack, Tichý, 2012: 3). Ropovod IKL končí v CTR Nelahozevsi a jeho celková délka činí 350 km, přičemž na českém území se nachází 170 km tohoto ropovodu. IKL zásobuje také rafinérie ve Švýcarsku a Německu (Binhack, Tichý, 2012: 3). Roční kapacita IKL dosahuje 10 mil. tun ropy, ale objem odebírané ropy Českou republikou se ročně pohybuje mezi 2 – 3 mil. tun (Hirman in Litera, 2006: 98; Binhack, Tichý, 2012: 3). Výstavba tohoto ropovodu si vyžádala celkovou investici ve výši zhruba 400 mil. amerických dolarů. Tento ropovod se ale velmi osvědčil zejména výpadku dodávek ruské ropy v roce 2008 (Jaroš in Binhack, Tichý, 2011: 98). Zprovozněním ropovodu IKL se Česká republika vymanila ze stoprocentní závislosti na dodávkách ropy z Ruské federace.

Do chvíle, než byl zprovozněn ropovod IKL, byla Česká republika zcela závislá na dodávkách ropy z Ruska prostřednictvím ropovodu Družba. Výstavba tohoto ropovodu započala již v dobách hlubokého socialismu na přelomu 50. a 60. let minulého století. Nejprve byla ropa touto cestou dopravena na Slovensko a poté došlo i k dokončení výstavby ropovodu Družba na českém území – do rafinérií v Kralupech na

Vltavou a Litvínově (Hirman in Litera, 98). Celková délka tohoto ropovodu na českém území je 357 km, ale kvůli zdvojení a odbočkám tohoto ropovodu na tuzemském území spravuje společnost MERO 505 km tohoto ropovodního potrubí (Zaplatílek, 2007: 69). Převážná kapacita tohoto ropovodu se pohybuje kolem 9 mil. tun ropy ročně (Jaroš in Binhack, Tichý, 2011: 97).

Objem přepravované ropy z Ruska prostřednictvím ropovodu Družba ale kontinuálně klesá, což může být způsobeno ruskou snahou o omezení vlivu tranzitních zemí, zejména Ukrajiny a Běloruska. V roce 2009 bylo z celkového exportu ruské ropy přepraveno pouze 27 % ropovodem Družba, zatímco tankery bylo přepraveno 37 % (Jaroš in Binhack, Tichý, 2011: 99). Ruská federace ve snaze o minimalizaci vlivu tranzitních zemí pro přepravu ropy do Evropy a předejití tak možným konfliktním situacím s nimi (zejm. s Ukrajinou a Běloruskem) v poslední době preferuje přepravu ropy prostřednictvím tankerů. K tomuto účelu byl vybudován ropovodní systém Baltic pipeline system I (BPS I) dopravující ropu z evropské části Ruska do přístavu Primorsk, odkud je ropa dopravována zejména do nizozemského přístavu Rotterdam³. Navíc, podle autorů podílejících se na publikaci *The Future of the Druzhba Pipeline as a Strategic Challenge for the Czech Republic and Poland* je možné do budoucna predikovat ještě větší nárůst důležitosti námořní dopravy ruské ropy, jelikož je na tento rok plánováno spuštění Baltic pipeline system II (BPS II). Tento plynovodní systém povede z Unechy do přístavu Ust-Luga (Černocho, Dančák a kol., 2012: 59-60).

Například při porovnání zpráv Ministerstva průmyslu a obchodu z let 2010 – 2012 je možné vyzorovat, že podíl ruské ropy dopravované do České republiky prostřednictvím ropovodu Družba klesl z 58,7 % na 42,3 %, přičemž ještě v roce 2011 činil tento podíl 56,5 %. Podíl ruské ropy na spotřebě v České republice se ale nijak výrazně nesnížil. Za zmínku snad stojí pouze rozdíl, který nastal po roce 2009. V roce 2009 byl podíl ruské ropy na spotřebě v České republice 70,9%, v roce 2010 to bylo 64 %. V roce 2010 se v České republice spotřebovalo 7,728 mil. tun ropy, což je o 7,5 % více než v předešlém roce. Cenový nárůst byl ale vyšší o 40 %. V letech 2011 a 2012 se množství spotřebované ropy v České republice pohybovalo okolo 7 mil. tun⁴.

³ Více informací o ropovodním systému BPS I k dispozici v anglickém jazyce on-line: http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews%5Btt_news%5D=39055.

⁴ Viz srovnání bilančních přehledů MPO ČR, on-line: (za rok 2010) <http://www.mpo.cz/dokument86049.html>, (za rok 2011) <http://www.mpo.cz/dokument104082.html>, (za rok 2012) <http://www.mpo.cz/dokument120681.html>.

Další možný faktor, který vede ruskou vládu a ropné společnosti k omezení objemu vyvážené ropy ropovodem Družba, je její špatný technický stav, jehož řešení vyžaduje obrovské investice. (Jaroš in Binhack, Tichý, 2011: 99). Je pravděpodobné, že špatný technický stav ropovodu Družba spolu se snahou o minimalizaci vlivu tranzitních zemí stojí za trendem diverzifikace ruských přepravních tras ropy i jejích koncových odběratelů.

Tento trend může reálně ohrozit energetickou bezpečnost České republiky. Oproti jiným státům závislým na dodávkách ropy z Ruska má Česká republika výhodu v pluralitě dodavatelů této suroviny. Celková přepravní kapacita ropovodů Družba a IKL se pohybuje kolem 19 mil. tun ropy (Binhack, Tichý, 2012: 3). Při plném naplnění přepravní kapacity IKL bude Česká republika dostatečně zásobena ropou, navzdory výpadku, omezení či ukončení dodávek ropy ropovodem Družba. Ropovod IKL se velmi osvědčil v roce 2008 po podpisu česko-americké smlouvy o umístění systému protiraketové obrany na českém území, kdy z „technických“ důvodů došlo k přerušení toku ropy do České republiky. Díky vysoké přepravní kapacitě IKL došlo k plné kompenzaci výpadku dodávek ropy (Jaroš in Binhack, Tichý, 2011: 98).

Na tomto místě je nutno zmínit aktéry českého energetického sektoru, kteří se podílejí na hospodárnosti, stabilitě a efektivitě dodávek ropy do České republiky. Ropovody v České republice jsou vlastněny a spravovány státní společností MERO. Samotný nákup ropy a její zpracování ovšem spadá pod kompetenci společnosti Česká rafinérská, a.s., která vznikla v roce 1995 společným podnikem společností Unipetrol (dříve státní podnik, který byl v roce 1995 zprivatizován), Shell, Paramo a Eni⁵. Samotnou distribuci pohonných hmot poté zajišťuje státní společnost ČEPRO. Důležitým aktérem českého ropného trhu je Správa státních hmotných rezerv, která zajišťuje udržování 90denních zásob ropy pro případ možného výpadku dodávek této suroviny do České republiky (Jaroš in Binhack, Tichý, 2011: 98.).

Z výše zmíněného je evidentní, že energetická bezpečnost České republiky v oblasti dodávek ropy je příznivá. Možnost vynahrazení výpadku dodávek ropy jinou ropovodní cestou a povinnost udržovat 90denní zásoby přispívají stabilizaci energetické bezpečnosti v oblasti dodávek této suroviny. Provozovatel ropovodu TAL se navíc zaručil České republice, že dojde k navýšení množství přepravované ropy do České republiky, pokud opět dojde k výpadku dodávek ropy z Ruska (Jaroš in Binhack, Tichý,

⁵ Více o společnosti Česká rafinérská viz on-line: <http://www.ceskarafinerska.cz/cz/index.aspx>.

2011: 99). Jak ale uvádí ve své zprávě tzv. Pačesova komise: „*Kapacita TAL je využita v současnosti ze 100 %, dopravu ropy pro ČR by tedy bylo obtížné výrazněji zvýšit ze současných 3 mil. tun za rok. Pro takové zvýšení by se musela přijmout technická opatření.*“ (Pačesova zpráva, 2008: 114). V návaznosti na to se na stejném místě Zprávy uvádí, že společnost MERO usiluje o zvýšení kapacity ropovodu IKL.

K tomuto je nutné dodat informaci z roku 2012, která významným způsobem mění situaci dodávek ropy do České republiky ve prospěch energetické bezpečnosti naší země. Společnosti MERO se totiž podařilo získat pětiprocentní podíl v konsorciu ropovodu TAL, který ji opravňuje nominovat svého zástupce do řídicího výboru konsorcia. Navíc tímto krokem získala Česká republika i přednostní právo pro přepravu své ropy a možnost získání přístupu k lepším cenám za přepravu ropovodem TAL. K tomuto kroku se vážou také dvě teoretické možnosti, které mohou ještě více zvýšit energetickou bezpečnost České republiky. Tou první možností je, že by se Česká republika stala v případě potřeby tranzitní zemí pro přepravu ropy na Slovensko nebo do Maďarska. Duhou možností, kterou lze při výpadku dodávek ropy prostřednictvím ropovodu Družba, je plné nahrazení těchto dodávek ropy importem z Terstu prostřednictvím ropovodů TAL a IKL⁶.

2.1.2. Plyn

Plynová situace České republiky je v mnohém podobná situaci dodávek ropy. I z hlediska spotřeby zemním plynem je naše republika prakticky zcela závislá na dodávkách této suroviny, jelikož se na českém území nachází pouze zanedbatelná naleziště zemního plynu. Ruský export plynu do Československa byl zahájen v druhé polovině 60. let po dokončení mezinárodního plynovodu Bratrství. Podobně jako ropovod Družba, i plynovod Bratrství vede do České republiky skrz slovenské území a napojuje se na českou vnitrostátní plynovodní síť v Lanžhotu jižně od Brna (Hirman in Litera, 2006: 99).

Napříč českým územím vede Tranzitní plynovod, na nějž je právě napojen plynovod Bratrství, a který zajišťuje přepravu původem ruského plynu dále do západní Evropy (Kratochvíl, Kuchyňková in Fóti, Ludwig, 2009: 71). Díky výhodné

⁶ Více informací o zisku podílu v konsorciu ropovodu TAL v on-line článku dostupného z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/ekonomika/204290-cesko-posiluje-energetickou-bezpecnost-ziskalo-podil-v-ropovodu-tal/>.

geografické poloze je Česká republika tranzitní zemí pro přepravu plynu do Německa a Francie. Tranzitní plynovod, jehož celková délka na českém území činí 2500 km, se větví směrem na Rozvadov-Waidhaus, kudy proudí plyn do Francie a pro německou společnost Ruhrgas. Druhá jeho větev končí na česko-německém hraničním přechodu Hora Sv. Kateřiny v Krušných horách, odkud si ruský plyn odebírají společnosti Wintershall a VNG (Hirman in Litera, 2006: 100). Díky druhé zmíněné společnosti byla také roku 1997 ukončena diverzifikace dodávek zemního plynu do České republiky, neboť právě společnost VNG vlastní plynovody NETRA/ONTRAS, jejichž prostřednictvím k nám proudí plyn z Norska (Jaroš in Binhack, Tichý, 2011: 100). Tento plynovod, podobně jako ropovod IKL, slouží jako alternativní a menšinový způsob dopravy energetických surovin oproti ruským produktovodům.

Plynovod Bratrství je i přes fakt diverzifikovaných dodávek pořád nejvytíženější plynovodní trasou využívanou Českou republikou, jelikož jeho prostřednictvím importuje zhruba $\frac{3}{4}$ zemního plynu, zatímco dodávky norského plynu pokrývají zbylou $\frac{1}{4}$ spotřeby zemního plynu v České republice (Jaroš in Binhack, Tichý, 2011: 100).

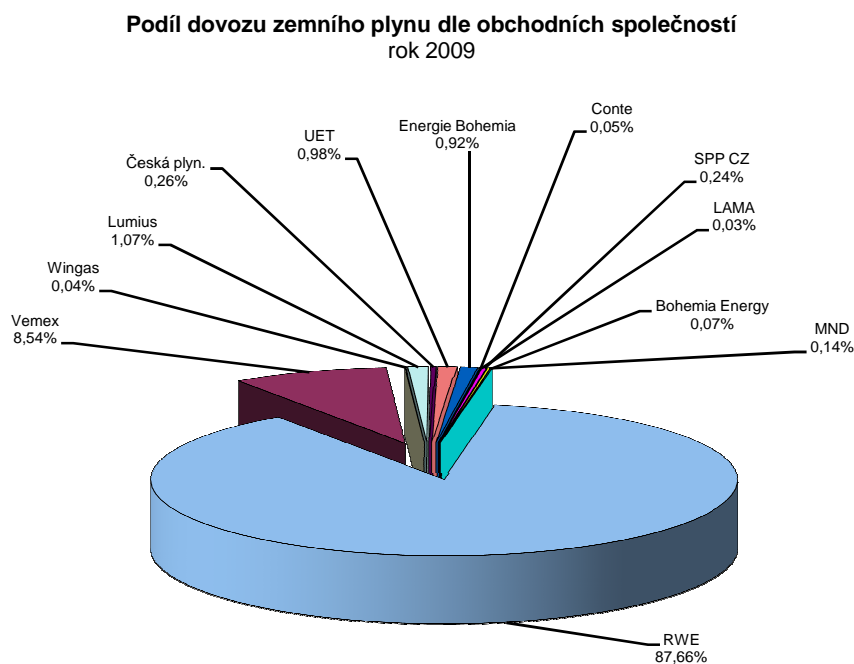
Zpráva Ministerstva průmyslu a obchodu České republiky o bezpečnosti dodávek zemního plynu za rok 2009 uvádí, že spotřeba zemního plynu v České republice za rok 2009 klesla oproti roku 2008 o 6 %, na hodnotu 8,161 bcm (MPO, 2010: 4). Tuto informaci potvrzují i zprávy Energetického regulačního úřadu o dodávkách a spotřebě zemního plynu v České republice. Ty mimo jiné ukazují, že spotřeba zemního plynu v České republice dosáhla v roce 2010 hodnoty 8,979 bcm, načež v roce 2011 klesla tato spotřeba o 10 %, na hodnotu 8,085 bcm. Tento pokles byl podle zprávy Energetického regulačního úřadu zapříčiněn teplejším počasím v roce 2011 a také všeobecným ekonomickým útlumem, který se v této oblasti projevil úspornými opatřeními v energetické spotřebě koncových zákazníků (ERÚ, 2010: 1; 2011: 1-3).

Mezi nejdůležitější aktéry na českém trhu se zemním plynem patří jednoznačně koncern RWE a všechny jeho dceřiné společnosti. V roce 2001 vyhrála společnost RWE Gas tendr, který vypsalá česká vláda na prodej 97 % akcií společnosti Transgas (Hirman in Litera, 2006: 100). Společnost Transgas mívala dominantní až monopolní postavení na českém trhu se zemním plynem a tuto pozici převzala i společnost RWE. Jednou ze součástí koncernu RWE je společnost RWE Transgas která je majoritním dovozcem plynu na naše území. RWE Transgas zprostředkovává dovoz zhruba 80 % importovaného množství zemního plynu do České republiky. Druhý největší podíl

importovaného zemního plynu zajišťuje společnost Vemex (Jaroš in Binhack, Tichý, 2011: 100).

Jak společnost RWE Transgas (v současnosti pod změněným názvem Net4Gas), tak společnost Vemex zajišťují import zemního plynu do České republiky pomocí dlouhodobých kontraktů. Společnost Net4Gas prodloužila kontrakt na dodávky zemního plynu, který byl původně uzavřený do roku 2013, až do roku 2035 a jejímu výsostnému postavení na českém plynovém trhu pomáhá i fakt, že je majitelem a provozovatelem Tranzitního plynovodu, který slouží jako nástroj importu a distribuce zemního plynu na českém území a rovněž je jeho pomocí tranzitován ruský plyn směrem do Německa a Francie (Jaroš in Binhack, Tichý, 2011: 100).

Graf č. 1. Obchodní společnosti podílející se na dovozu zemního plynu do ČR za rok 2009

Zdroj: MPO ČR, Zpráva o bezpečnosti dodávek zemního plynu za rok 2009, str. 8.

Naproti tomu, společnost Vemex, která je podstatně menším hráčem v dovozu plynu do České republiky, podepsala v roce 2007 pětiletý kontrakt se společností Gazpromexport na dodávku plynu v objemu 0,5 bcm ročně s možností dvojnásobného prodloužení smlouvy i zvýšení objemu dováženého plynu (Jaroš in Binhack, Tichý, 2011: 100). Kromě těchto dvou společností je v plynovém sektoru zastoupeno ještě několik menších společností s marginálním podílem (viz Graf č. 1). Oproti ropnému

sektoru je ten plynový odlišný v neúčasti významného, státem vlastněného aktéra. Energetická bezpečnost v oblasti dodávek zemního plynu je tak ve své vnitrostátní dimenzi zcela odvislá na jednáních mezi českou vládou a těmito soukromými společnostmi.

Je důležité zmínit, že v letošním roce došlo k prodeji společnosti Net4Gas. Tu prodal koncern RWE německé pojišťovně Allianz a kanadské investiční skupině Borealis v přepočtu za 41,3 miliard Kč⁷. Pro českou vládu má tento obchod za následek přítomnost dalších zahraničních soukromých společností, s nimiž bude muset jednat, jelikož koupí společnosti Net4Gas se stali velmi důležitými aktéry v oblasti dovozu a vnitrostátní přepravy zemního plynu v České republice.

Vedle možnosti využití diverzifikovaných dodávek zemního plynu z Norska jsou pro zajištění české energetické bezpečnosti důležité další dva faktory: (1) podzemní zásobníky zemního plynu a (2) možnost reverzního toku plynu v Tranzitním plynovodu napříč českým územím. Celková kapacita podzemních zásobníků plynu činí 3 bcm, což představuje asi jednu třetinu celkové roční spotřeby České republiky (Pačesova zpráva, 2008: 127). Mimo topné období, kdy spotřeba zemního plynu je menší než v zimě, je kapacita podzemních zásobníků plynu prakticky plně využita. Tyto zásobníky jsou tedy využívány pro vyrovnání dovozu a spotřeby mezi letními a zimními měsíci, a také díky nim může Česká republika překlenout krátkodobý výpadek dodávek zemního plynu. Jejich provozovatelem je společnost RWE Gas Storage (Jaroš in Binhack, Tichý, 2011: 100-101). Reverzní tok Tranzitního plynovodu zvyšuje energetickou bezpečnost České republiky i okolních států. Důkazem toho byl například spor o ceny zemního plynu mezi Ruskem a Ukrajinou, během kterého právě díky využití reverzního toku plynu v Tranzitním plynovodu bylo plynem zásobováno Slovensko, které by jinak bylo naprosto „odstříhnuto“ od těchto dodávek, jelikož jediným dodavatelem této suroviny do Slovenska je Ruská federace (Binhack, Tichý, 2012: 7).

Ačkoli to již nespadá do časové rámce této práce, nesmím opomenout důležitost tranzitního plynovodu Gazela, který vede přes české území a který výraznou měrou zvyšuje nejen důležitost České republiky jako tranzitní země pro přepravu ruského plynu do západní Evropy, ale také zvyšuje plynovou bezpečnost České republiky. Plynovod Gazela začíná na českém území v HPS Brandov a končí v mezinárodní předávací stanici Rozvadov-Waidhaus, odkud plyne ruský plyn dále do Evropy.

⁷ Více o prodeji Net4Gas viz on-line: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/ekonomika/220767-rwe-prodala-provozovatele-ceskych-plynovodu-net4gas/>.

Plynovod Gazela je dlouhý 166 km, jeho přepravní kapacita se odhaduje na 30-33bcm ročně a jeho výstavba si vyžádala investici ve výši 10 mld. korun (Zpráva Net4Gas, 2011: 18). Důležitost České republiky jako významné tranzitní země byla ohrožena poté, co Rusko začalo plánovat a následně i budovat plynovod Nord Stream, což je plynovodní trasa o délce 1224 km vedoucí po dně Baltského moře z ruského Vyborgu do německého Greifswaldu⁸. Na tento plynovod je v Německu napojen plynovod OPAL, na který právě navazuje plynovod Gazela⁹ (viz Mapa č. 1). Jako důležitý krok pro posílení energetické bezpečnosti označil vybudování plynovodu Gazela i premiér České republiky Petr Nečas¹⁰. Plynovod Gazela je totiž na pěti místech (Brandov, Jirkov, Sviňomazy, Přimda, Rozvadov) propojen s již existující plynovodní trasou na českém území (Zpráva Net4Gas, 2011: 19). Není tedy vyloučeno, že by v budoucnu mohlo dojít ke kontraktu, který by umožňoval České republice odebírat ruský zemní plyn prostřednictvím plynovodu Gazela.

Mapa č. 1. Napojení plynovodu Gazela

Zdroj: <http://ebe.org.pl/aktualnosci/europa/ruszyl-gazociag-gazelle.html>

⁸ Pro více informací o plynovodu Nord Stream viz on-line:

<http://www.gazprom.com/about/production/projects/pipelines/nord-stream/>.

⁹ Plynovod Gazela, viz: <http://www.hydrocarbons-technology.com/projects/gazelle-pipeline/>.

¹⁰ Článek komentující slavnostní spuštění plynovodu Gazela a vyjádření českého premiéra viz on-line: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/ekonomika/210865-plynovod-gazela-startuje-posili-energetickou-bezpecnost-zeme/>.

Poté, co jsem objasnil energetickou závislost České republiky na dodávkách zemního plynu a ropy, je nutno, abych zodpověděl jednu z dílčích otázek, které jsem si stanovil v úvodu této své práce. Česká republika je na importu ropy a zemního plynu z Ruské federace závislá z 67 %, resp. 75 %. To se může zdát jako velký podíl závislosti na dodávkách takto důležitých surovin od jednoho dodavatele. Pro posílení, zajištění či udržení energetické bezpečnosti České republiky ovšem hovoří zejména možnost využití alternativních dodávek těchto surovin z jiných zdrojů. Jak uvádím výše, v případě dodávek ropy má Česká republika přislíben zvýšený objem dodávané ropy prostřednictvím ropovodní soustavy TAL-IKL tak, aby byl vynahrazen eventuální výpadek dodávek ropovodem Družba. Podobnou pojistku by bylo dobré vyjednat i v případě dodávek zemního plynu. Zemní plyn je totiž považován za fosilní palivo budoucnosti, jelikož je energeticky výnosnější (výhřevnější) a méně ekologicky škodlivý než zbytek fosilních paliv v současnosti využívaných v energetice (Pačesova zpráva, 2008: 124).

3. Asymetrická interdependence České republiky a Ruské federace

V následující části své práce budu pracovat s hypotézou, že se nejedná v česko-ruských energetických vztazích o jednostrannou závislost České republiky na dodávkách zemního plynu a ropy z Ruské federace, ale že energetické vztahy mezi oběma zeměmi zapadají do rámce vzájemné interakce, která by mohla být definována jako asymetrická vzájemná závislost. Toto tvrzení se pokusím v následující části ověřit, jelikož objasním jak citlivost a zranitelnost České republiky, tak i Ruské federace.

3.1. Energetická citlivost České republiky

Jak je již popsáno výše v textu, dimenze citlivosti v teorii vzájemné závislosti odkazuje k nákladům, které každá ze stran trpí, jelikož jí vzájemná interakce přináší určité benefity (Keohane, Nye, 2001: 10). Fakt asymetrie se v tomto duchu projevuje vyššími výdaji jedné ze stran, která je slabším/závislejším aktérem interakce a pro niž by změna takového vztahu znamenala nutnost vynaložení vyšších nákladů na obnovu situace.

Energetická citlivost České republiky vůči Ruské federaci se může projevit v několika konkrétních situacích. Pokud by se Rusko náhle rozhodlo omezit dodávky ropy, musela by Česká republika vynaložit vyšší náklady na nákup dražší ropy (v předem nesjednaném množství) dopravované ropovodem IKL (Tichý, 2010: 166). V oblasti dodávek zemního plynu by Česká republika musela taktéž vynaložit vyšší výdaje za import dražšího zemního plynu z Norska, za předpokladu, že by se Rusko rozhodlo omezit či přerušit dodávky zemního plynu do České republiky (Hynek, Střítecký in Drulák, Střítecký, 2010: 81). K oběma těmto scénářům v nedávné minulosti došlo¹¹.

Dalším rizikem pro energetickou bezpečnost České republiky je zastaralost ruských produktovodů dopravujících k nám zemní plyn a ropu. Investice do této stárnoucí přepravní infrastruktury a nových nalezišť zemního plynu a ropy jsou totiž z ruské strany v současné době nedostačující a existuje riziko, že by Ruská federace již v brzké budoucnosti nemusela být schopna pokrýt spotřebu ropy a zemního plynu států EU a došlo by tak ke snížení nasmlouvaného objemu exportu těchto surovin. V takovém případě by nejspíše Česká republika ale i jiné evropské státy byly buď nuceny investovat do obnovy ruské produktovodní infrastruktury, nebo hledat alternativní cesty přepravy. V každém případě by si taková situace vyžádala obrovské náklady (Tichý, 2010: 167).

Česká republika je dále citlivá vůči vysokým cenám ropy a zemního plynu nebo prudkému cenovému nárůstu těchto surovin (Tichý, 2010: 167). Toto riziko není přímo spojeno s Ruskou federací, nýbrž se odvíjí od cenových hladin nastavených na globálním trhu.

3.2. Energetická zranitelnost České republiky

Oproti citlivosti odkazuje zranitelnost na dostupnost alternativních zdrojů, jejichž prostřednictvím by aktér vzájemné interakce nahradil danou surovinu v případě, že by došlo k ukončení stavu (asymetrické) vzájemné závislosti. V případě dodávek ropy je zranitelnost České republiky relativně malá, jelikož má diverzifikované dodávky prostřednictvím ropovodu IKL a Státní správa hmotných rezerv má navíc povinnost udržovat 90 denní zásoby této suroviny. K rovnoměrnosti objemu dodávek ropy také

¹¹ Podrobnější popis krizových momentů česko-ruských energetických vztahů viz oddíly 6.1. a 6.2. této práce.

přispívá, že objem přepravované ropy prostřednictvím ropovodu IKL od roku 1999 neustále stoupá, a to na úkor ropovodu Družba (Kratochvíl, Kuchyňková in Fóti, Ludwig, 2009: 74). V případě zemního plynu má sice Česká republika také diverzifikované dodávky a podzemní zásobníky plynu, ale je mnohem zranitelnější vůči eventuálnímu dlouhodobému přerušení nebo ukončení dodávek ruského plynu. Spotřeba zemního plynu je v České republice odlišná v důsledku meteorologických podmínek. Spotřeba zemního plynu se v zimních a letních měsících se pohybuje v rozdílu 4 až 5 ku 1 (Pačesova zpráva, 2008: 127). Dodávky norského plynu a rezervy v podzemních zásobnících jsou tak většinou využívány k pokrytí tohoto rozdílu, jelikož dodávky ruského plynu jsou smluvně zajištěné tak, aby v zimních měsících mohlo Rusko o podstatnou část snížit dodávky zemního plynu v důsledku vlastní potřeby (Hirman in Dančák, Závěšický, 2007: 62).

Ačkoli jsou oba uvedené scénáře ukončení dodávek zemního plynu a ropy do České republiky nepravděpodobné, jelikož by se to bezprostředně dotklo i dalších států EU, které jsou pro Ruskou federaci lukrativními odběrateli, snaží se Rusko diverzifikovat exportní cesty do Evropy. Jedním z důvodů hledání nových přepravních cest do Evropy je snaha o snížení tranzitní závislosti na „nespolehlivých“ partnerech – Ukrajině, Bělorusku a Polsku. S tímto cílem korespondují i budované či již ukončené projekty produktovodů, které „obchází“ nejen zmíněné země, ale i Českou republiku a nepočítají s ní ani jako s přímým odběratelem (Tichý, 2010: 168). K tomuto tématu jsem již uvedl důležitost plynovodu Gazela, kterým přes naše území proudí ruský plyn, který není určen pro odběr ze strany České republiky, ale tato možnost není do budoucna vyloučena.

Dalším ruským počínáním, které ohrožuje energetickou zranitelnost České republiky, je snaha ruských energetických společností o proniknutí na trhy druhých zemí a pomocí investic spoluprádnout aktéry v energetickém sektoru či distribuční síť druhých zemí¹²

3.3. Energetická citlivost a zranitelnost Ruské federace

Jelikož se dle mého názoru nejedná o jednostrannou energetickou závislost České republiky na Ruské federaci, je namístě, abych v této části své práce popsal,

¹² Více o využívání energetických zásob jako zahraničně-politického nástroje Ruské federace, motivech a cílech tohoto jednání v oddílech 4. a 5. této práce.

v jakých situacích se může projevit citlivost a zranitelnost Ruské federace.

Kvůli značné míře závislosti ruského státního rozpočtu na exportu energetických surovin, spočívá citlivost Ruské federace v riziku (1) nezaplacení za odebrané množství zemního plynu či ropy nebo (2) snížení odebíraného množství těchto surovin. Míru závislosti ruské ekonomiky na exportu energetických surovin popisují Lukáš Tichý a Petr Binhack následovně: „*Sektor ropy a plynu tvoří více jak 65 % veškerého ruského exportu. Přes 60 % exportu ruské ropy a 90 % vývozu plnu z Ruska přichází přímo na evropský trh. [...] Energetický sektor přispívá asi 1/4 k celkové produkci ekonomiky a v posledních několika letech se podílel přibližně 30 % na tvorbě ruského HDP, z toho příjmy z exportu ropy a plynu tvořily v roce 2009 okolo 20 % HDP.*“ (Tichý, Binhack in Binhack, Tichý, 2011: 46).

Nespolehlivost tranzitních zemí je dalším faktorem ovlivňujícím citlivost Ruské federace. Z toho důvodu také Rusko přistupuje k plánování a výstavbě nových produktovodů, které by neprocházely těmito územími. Tato idea byla popsána již v Energetické strategii Ruské federace na období do roku 2030, která uvádí, že by Rusko mělo snížit svou tranzitní závislost na sousedních zemích (Energetičeskaja strategija Rossiji na period do 2030, 2008: 71). Ve zkratce to tedy znamená, že se Rusko snaží o co největší nezávislost na tranzitních zemích a některé plánované, budované či již dokončené projekty korespondují s touto snahou (Černoch, Dančák a kol., 2012: 60).

Citlivost Ruské federace lze také vypořádat v souvislosti s vývojem cen ropy (a plynu, který svou cenou kopíruje cenu ropy) a také stavem přepravním tras. „*Studie Mezinárodního měnového fondu z roku 2004 ukazuje, že ruský federální rozpočet je pětkrát citlivější vzhledem ke světovým cenám ropy než před lety 1998-1999.*“ (Hill, 2004: 34).

Diverzifikační snahy EU jsou naproti tomu faktorem, který ovlivňuje zranitelnost Ruska, jelikož ztráta přístupu na evropský trh s energiemi by mohla mít fatální důsledky pro chod ruské ekonomiky (Tichý, 2010: 168). Jakékoli takové snahy, ať již diverzifikace dodavatelů, surovin nebo přepravních cest, ze strany EU ohrožují ruský odbyt a tím i celou ruskou ekonomiku.

Citlivost a zranitelnost Ruské federace se týká prakticky pouze příjmů z exportu energetických surovin a každý faktor působící proti tomuto exportu lze považovat za riziko pro Ruskou federaci, její rozpočet a ekonomiku. Například podle autorů Ram S. Shresthy a S. Kumara z Asijského technologického institutu je jedním z indikátorů

energetické bezpečnosti státu i ekonomická zranitelnost, která se vztahuje k podílu importu surovin na celkových dovozních nákladech a jeho míra ovlivnění HDP daného státu (Shrestha, Kumar, 2008: 6). Jejich studie se ale vztahuje na rozvojové státy a dle mého názoru je možné využít tento bod s drobnou úpravou i na vyspělé státy, potažmo exportéry energetických surovin. Například právě pro Rusko platí ekonomická zranitelnost z důvodu velkého podílu exportu energetických surovin a zisků z něj na celkovém složení ruského HDP.

4. Vývoj ruského energetického sektoru

Ruský energetický sektor prodělal mnoho změn od chvíle, kdy se Vladimir Putin stal prezidentem Ruské federace. Této transformaci ruské energetiky je dle mého názoru nutné se věnovat, jelikož pomůže pochopit náhled Ruské federace a její vlády na energetické zásoby a jejich využívání jako nástroje své zahraniční politiky a diplomacie. Putinův předchůdce na prezidentském postu, Boris Jelcin, byl ve funkci od roku 1991 do roku 1999, kdy na post prezidenta Ruské federace rezignoval. Za jeho éry započal privatizační proces, který umožnil přechod do té doby státem vlastněných energetických společností do soukromých rukou. Tento proces privatizace byl veden vládními úředníky a manažery energetických ministerstev, což v konečném důsledku vykryštovalo ve ztrátu vládní kontroly nad energetickými společnostmi. Tomuto období se přezdívá „divoká privatizace“ (Tkachenko in Aalto, 2008: 166). Tato „divoká privatizace“, která se vyznačovala značným deficitem transparentnosti, byla v roce 1996 nahrazena politikou dohod mezi ruskou vládou a představiteli nejen energetických společností, což ale neznamená, že by oproti předcházející privatizaci byly tyto dohody transparentní. Jedním z příkladů této nové politiky je smlouva uzavřená před prezidentskými volbami, které se konaly v roce 1996. Jak uvádí Tkachenko: „*Skupina nejbohatších Rusů a průmyslníků podporovala kampaň Borise Jelcina za jeho znovuzvolení výměnou za podíly v nejlukrativnějších oblastech ruského průmyslu, nevýjímaje ropná a plynová naleziště.*“ (Tkachenko in Aalto, 2008: 166).

Devadesátá léta minulého století tedy znamenala pro mnoho ruských průmyslníků skvělou příležitost, jak získat obrovský kapitál v podobě podílů v ruském energetickém sektoru a také značný politický vliv. Například na konci již zmíněných devadesátých let byla ruská plynárenská společnost Gazprom vlastněna a řízena soukromými akcionáři a bankami. S nástupem Vladimira Putina je možné vypořádat

úpadek vlivu „*energobaronů*“, kteří vzešli z politiky devadesátých let nastavené Kremlem a kteří byli zvyklí aktivně ovlivňovat a působit na ruskou politickou scénu, především skrze kontakty s ruskou federální vládou a parlamentem (Tkachenko in Aalto, 2008: 166).

4.1. Gazprom a jeho výsostné postavení v ruském plynovém sektoru

Unikátní vztah k ruské politické sféře si během devadesátých let minulého století vydobyla ruská plynárenská společnost Gazprom. Ta se od rozpadu Sovětského svazu může těšit prakticky nepřetržité podpoře ruské vlády. Vznik Gazpromu takového, jak ho známe dnes, je možné vypočítat v souvislosti s rozpadem Sovětského svazu a s tím i spojeným rozpadem Ministerstva plynového průmyslu Sovětského svazu. Toto vzniklé vakuum v prostoru obchodu a nakládání s ruským plynem využil tehdejší premiér Viktor Černomyrdin, který byl strůjcem založení Gazpromu. Prvním generálním ředitelem Gazpromu se stal Černomyrdinův blízký spolupracovník a kamarád Rem Viakhirev (Tkachenko in Aalto, 2008: 184). Tehdejší vliv Gazpromu popisuje Stanislav Tkachenko takto: „*Žádná jiná ruská společnost neměla takový vliv na národní politiku a ekonomiku jako Gazprom za Rema Viakhireva jako generálního ředitele a Viktora Černomyrdina jako premiéra.*“ (Tkachenko in Aalto, 2008: 185). Vliv Gazpromu se nezměnil ani v roce 1998, kdy Viktor Černomyrdin rezignoval na post premiéra Ruské federace, ani v roce 2001, kdy „byl odejit“ Rem Viakhirev (Tkachenko in Aalto, 2008). Dalo by se říci, že vliv Gazpromu na ruskou politiku a zejména tu zahraniční vzrostl po zvolení Vladimira Putina ruským prezidentem. Někteří odborníci Gazprom v nadsázce nazývají „Ruským ministerstvem zahraničních vztahů pro 21.století“.

Vladimir Putin působil v úřadu prezidenta Ruské federace již od roku 1999 jako zastupující hlava státu za Borise Jelcina, který v roce 1999 nečekaně rezignoval. Putin ihned po svém zvolení do úřadu prezidenta Ruské federace v roce 2000 začal napravovat chyby, kterých se podle jeho mínění dopustil Boris Jelcin, a provedl personální obměnu v radě Gazpromu, jelikož chtěl znovu dosáhnout kontrolovatelnosti této společnosti ze strany státu a nesouhlasil s tím, že během devadesátých let se z Gazpromu stalo „soukromé léno“ generálního ředitele Rema Vyakhirova a tehdejšího premiéra Viktora Černomyrdina. Novým generálním ředitelem plynárenského gigantu Gazprom se stal blízký přítel Vladimira Putina Alexej Miller, který do té doby působil jako petrohradský úředník (Baev, 2008: 24).

Hned během svých prvních měsíců ve funkci generálního ředitele Gazpromu obměnil Alexej Miller management této společnosti a dosadil do vysokých funkcí experty ze speciálních služeb. Ti mu měli pomoci znovuzískat kontrolu nad dceřinými společnostmi Gazpromu – Sibur a Purgaz. Jelikož se tento úkol nepovedlo Millerovi a jeho spolupracovníkům splnit na první pokus, předložil Miller během října 2001 svoji rezignaci, která ale nebyla přijata a poté za podpory Federální bezpečnostní služby (FSB) dospěl úspěchu v převzetí plné kontroly Gazpromu nad společnostmi Sibur a Purgaz. Tento úspěch ovšem zahrnoval zatýkání předních členů managementu dceřiných společností (Baev, 2008: 24). Podobnou politiku vedl Vladimir Putin během celého svého prvního volebního období. Tato politika měla zesílit státní vliv v energetických společnostech. Kromě personálních obměn, které využíval jako nástroj k získání státního vlivu v ruských energetických společnostech, Putin využíval ještě balíčků vládních akcí a přišel se změnou daňového systému ve prospěch státního rozpočtu (Tkachenko in Aalto, 2008: 171).

Společnost Gazprom si za vlády prezidenta Putina vydobyla velmi silnou a unikátní pozici ať již v rámci ruské politické scény, nebo vnímání této společnosti ze strany samotných Rusů. Tkachenko tuto skutečnost popisuje takto: „*Aktivní podpora ze strany Vladimira Putina je klíčovým elementem unikátní stability a růstu síly Gazpromu od roku 2001. (...) Gazprom nemá kritiky napříč politiky, obchodními asociacemi ani médii.*“ (Tkachenko in Aalto, 2008: 185). Síla Gazpromu také pramení z toho, že celou jednu čtvrtinu federálních příjmů Ruské federace představují daně odvedené společností Gazprom. Někteří kritici tohoto výsostného postavení Gazpromu namítají, že kvůli monopolní pozici Gazpromu v oblasti obchodu s ruským plynem je omezen rozvoj průmyslu a nezávislí producenti plynu nemají přístup k plynovodnému systému. Během let 2004 a 2005 se povedlo Ruské federaci získat majoritní postavení ve vedení Gazpromu a do rukou státu tak přešlo jednapadesátiprocentní podíl této plynárenské společnosti. Zbývající část zůstala ponechána soukromým a zahraničním investorům. Mezi ty nejdůležitější patří německé společnosti BASF a E.ON nebo italská společnost ENI, které s Gazpromem spolupracují na vybudování některých nových přepravních tras plynu (Tkachenko in Aalto, 2008: 185). Díky této spolupráci tak vzrostl význam Gazpromu i na mezinárodní úrovni (Baev, 2008: 123).

Díky rozšíření EU v roce 2004 nabyla Ruská federace na vlivu ještě více, jelikož v nově přijatých členských státech EU má silnou pozici energetického dodavatele. V roce 2006 došlo k uzavření smlouvy mezi ruským Gazpromem a maďarskou

společností MOL o vybudování plynových zásobníků v Maďarsku, které se tak stalo jakýmsi satelitem ruského plynu ve střední a jihovýchodní Evropě.

Na konci prosince roku 2005 Putin deklaroval na zasedání RB OSN velmi sebevědomý postoj k ruské energetice, když Rusko přirovnal k lídrovi světového energetického trhu a vyzdvihl roli Ruska jako jediného opravdového aktéra, který dokáže zajistit mezinárodní energetickou bezpečnost. Nedlouho poté, v prvních dnech roku 2006 došlo k tzv. „plynové válce“ mezi Ruskou federací a Ukrajinou. Není pochyb o tom, že tento krok byl předem pečlivě naplánován a nejspíše měl korespondovat s Putinovými slovy na zasedání RB OSN několik dní předtím a dokonce dokázat ruskou důležitost na poli energetiky. Je ale otázkou, do jaké míry chtělo Rusko tento fakt dokázat světu a do jaké míry samo sobě. Prvním důvodem této plynové války bylo potrestání Ukrajiny za její „oranžovou revoluci“, která byla pro Putina jasným znamením toho, že se Ukrajina oddálila od idey ruské „významnosti“ a také do jisté míry jakési osobní ponížení Viktora Janukovyče (Baev, 2008: 124).

4.2. Aktéři v ruském ropném sektoru

Ve „výstavbě impéria“ nebo „obnově ruské významnosti“ hraje ropa menší roli než plyn. Z velké části je to dáno faktem, že vliv ruské politiky na tamní ropné společnosti je menší, než je vliv na ruský plynový sektor, který se skládá především ze státem kontrolovaného Gazpromu (Baev, 2008: 124-125). Významným mezníkem ve vývoji ruského energetického sektoru byla kauza spojená se ruskou ropnou společností Jukos. Ta byla založena dnes vězněným oligarchou Michaiilem Chodorkovským. V roce 2004 přišla ruská administrativa se zprávou, že Chodorkovský využil nepřehledného období „divoké privatizace“ a v 90. letech minulého století jeho společnost Jukos neplatila či špatně platila daně. Za tento prohřešek byla Jukosu udělena pokuta sedm milionů amerických dolarů. Tato pokuta měla pro společnost Jukos zdrcující účinek, v jehož důsledku se tato společnost dostala do bankrotu. Hlavní divize Jukosu Juganskněftgaz se pak dostala do vlastnictví společnosti Rosněft, která je spolu se Zarubezhněftem jedinou ruskou ropnou společností vlastněnou státem (Tkachenko in Aalto, 2008: 186).

Mnozí odborníci na energetickou bezpečnost a vývoj ruského energetického sektoru se ale domnívají, že důvod tohoto státního zásahu do chodu společnosti Jukos byl jiný, než je ze strany ruské administrativy udáváno. Michail Chodorkovskij byl totiž

představitelem a podporovatelem opozice vůči Kremlu a prezidentu Putinovi. Trnem v oku představitelů prezidentské administrativy byly zejména jeho smělé plány na vybudování vlastního ropovodu do Číny, který by nebyl kontrolován státem a také se Chodorkovsky nestránil možnosti prodeje části akcií Jukosu americkým ropným společnostem ExxonMobil a Chevron Texaco (Morales in Marquina, 2008: 28). S ohledem na politiku Kremlu a jeho náhled na význam ropy a zemního plynu v mezinárodní politice je tedy možné, že opravdu skutečným důvodem státního zásahu vůči společnosti Jukos bylo poškození této společnosti a zejména jejího zakladatele Michaila Chodorkovského za jeho podporu opozice vůči Kremlu a jeho vlastní politiku obchodu s ropou, která nekorespondovala s plány prezidentské administrativy.

Další významnou ruskou energetickou společností je ropná společnost Rosněft. Ta je po Lukoilu druhou největší ruskou ropnou společností, ale na rozdíl od Lukoilu je Rosněft vlastněn státem. Růst významu Rosněftu je spojen s rostoucím vlivem Gazpromu. S rostoucím významem a mocí Gazpromu se během roku 2004 rozhořel pro Kreml neobvykle ostrý spor ohledně budoucího směřování Gazpromu. Jedna skupina Putinových spolupracovníků požadovala pokračování agresivní strategie Gazpromu a dokonce expanzi tohoto plynového gigantu na ropný trh. S tím ovšem nesouhlasila druhá kremelská skupina, která viděla ruský potenciál na trhu s ropou ve státem vlastněném Rosněftu. Druhý názor se nakonec ukázal být vítězným, jelikož ještě téhož roku byl Yukos nucen prodat svojí hlavní divizi Juganskněftgaz, která se dostala do vlastnictví Rosněftu (Baev, 2008: 122). Díky tomu také Rosněft nahradil Jukos, coby druhou největší ruskou ropnou společnost. Rok 2004 byl pro Rosněft přelomovým, jelikož nedošlo pouze k výše zmíněné koupi divize Jukosu, ale Rosněft také obdržel od Ministerstva přírodních zdrojů Ruské federace deset licencí na využívání ropných polí na východní Sibiři o ověřené kapacitě 700 milionů tun ropy. Tento dar má strategické důsledky pro ruský ropný průmysl, jelikož východní Sibiř brzy nahradí západní Sibiř jako klíčové ropy naleziště na ruském území. Ruská vláda prostřednictvím společnosti Rosněft opět získala rozhodující vliv coby ropný aktér v oblasti východní Sibiře, čehož dosáhla díky rozpadu společnosti Jukos. Ač Rosněft není největší ruskou ropnou energetickou společností, dnes představuje klíčového aktéra v ropném energetickém sektoru Ruské federace (Tkachenko in Aalto, 2008: 186-7).

Generálním ředitelem Rosněftu je Igor Sechin, který je blízkým přítelem Vladimira Putina a také místopředsedou jeho prezidentské administrativy. Rosněft, podobně jako plynárenský gigant Gazprom se může spolehnout na velkou podporu ze

strany státní administrativy. „Díky podpoře kremelské skupiny silovíky, jejímiž členy jsou bývalí úředníci rozvědek KGB a FSB a kteří nyní zastávají klíčové pozice v prezidentské administrativě a v některých „silných ministerstvech“ ruské vlády, má Rosněft oproti jiným ruským společnostem extrémně zvýhodněné podmínky pro svůj obchod. (...) Cílem generálního ředitele Rosněftu Sergeje Bogdančikova je vytvoření ropné společnosti, jejíž postavení v rámci ropného trhu bylo podobné tomu, co má Gazprom na trhu s plynem, to znamená monopolistický aktér na národním trhu s agresivní taktikou na zahraničních trzích podporovaný ruskou vládou a v extrémních případech i prezidentem.“ (Tkachenko in Aalto, 2008 : 186-7).

Největší ropnou společností v Ruské federaci je společnost Lukoil, která ovšem není ovládaná státem, nýbrž je její akciový kapitál v držení převážně menšinových akcionářů. Mezi tyto akcionáře ovšem patří ruské banky, velká nadnárodní společnost ConocoPhillips či ruská vláda (Tkachenko in Aalto, 2008: 186). Z oficiálních internetových stránek společnosti Lukoil je možné se dozvědět, že je tato společnost druhou největší nestátní veřejně obchodovanou ropnou společností na světě v oblasti prokazatelných uhlovodíkových rezerv. Její roční obrat se pohybuje kolem 107 miliard amerických dolarů a čistý roční zisk překračuje 9 miliard amerických dolarů. Dále je i největším plátcem daně v Ruské federaci. Celková výše daní odvedených v roce 2008 přesáhla 38 miliard amerických dolarů¹³.

Z faktu, že ruská vláda nemá ve společnosti Lukoil majoritní podíl, ovšem nevyplývá, že by tato společnost byla trnem v oku ruské administrativy či že by po vzoru Jukosu a Michaila Chodorkovského představovala opozici vůči Vladimíru Putinovi. Společnost Lukoil a zejména její generální ředitel Vagit Alekperov hraje významnou roli při rusko-amerických jednáních, která započala v roce 2002 na popud Vladimíra Putina a jeho amerického protějšku George W. Bushe. Právě v USA má totiž společnost Lukoil velmi silnou pozici, neboť v roce 2003 koupila 2000 čerpacích stanic na východním pobřeží USA od společnosti Getty and Mobil. Jen pro představu, na území Ruské federace vlastní společnost Lukoil 1711 čerpacích stanic. Lukoil je pro ruskou vládu významným aktérem či partnerem, jelikož má velmi silnou pozici v evropských zemích a kaspické oblasti a také se angažuje v oblastech velmi bohatých na nerostné suroviny, jakými jsou například Írán či Saúdská Arábie (Tkachenko in Aalto, 2008: 186).

¹³ Informace o hospodaření a daňovém zatížení společnosti Lukoil získané z webového portálu společnosti, viz on-line: <http://www.lukoil.cz/O-spolecnosti/Lukoil-korporace/LUKOIL-ve-svete.aspx>.

Jedním z důkazů dobrých vztahů mezi společnostmi Lukoil a ruskou vládou je jednání z roku 2001, ke kterému došlo v Kremlu mezi Vladimírem Putinem a zástupci ruských ropných společností. Vladimir Putin se snažil tyto zástupce přesvědčit o nutnosti více aktivního přístupu v oblastech geopoliticky důležitých pro Ruskou federaci. Měl na mysli území kolem jižních hranic Ruska na břehu Kaspického moře. Pohled na Rusko je očima tamních obyvatel ovlivněn dlouhou a krvavou válkou v Čečně. Putinovým záměrem byla snaha změnit image země a také získat přístup k lukrativním nalezištím v okolí a na dně Kaspického moře. Nedlouho po tomto jednání navštívil Putin ropnou plošinu v Kaspickém moři vybudovanou právě společností Lukoil (Tkachenko in Aalto, 2008: 184).

4.3. Aktéři ovlivňující ruský energetický sektor

Z výše uvedeného je zřejmé, že političtí aktéři hrají významnou roli v ruské energetice. Tím nejvýznamnějším a nejsilnějším aktérem, který dokáže ovlivnit směřování a chápání energetického sektoru Ruské federace je beze sporu prezidentská administrativa. Celá proměna ruského energetického sektoru, k níž došlo během počátečních let 21. století, byla vedena prezidentskou administrativou. Nutno ovšem dodat, že ačkoli je nad míru jasné, že kroky byly dirigovány prezidentem Putinem a jeho nejbližšími spolupracovníky, samotným provedením změn a kroků byly pověřeny jiné státní instituce, většinou ministerstva.

Stanislav Tkachenko vnímá roli prezidentské administrativy Ruské federace takto: *„Je důležité zdůraznit, že současná role politické administrativy je blízká k dřívější roli Politbura v komunistické straně.“* (Tkachenko in Aalto, 2008: 170), čímž má patrně na mysli právě to zprostředkovávání a realizaci přání centra, v tomto případě prezidenta Putina a jeho blízkých spolupracovníků, kteří sami zasedají v dozorčích radách či komisích energetických společností, které jsou vlastněné státem. *„Státní kontrola v energetických společnostech byla implementována pomocí osobních jmenování. Několik vysoce postavených úředníků prezidentské administrativy – Putinovi nejbližší přátelé – zasedají v radách některých energetických společností: Dmitrij Medveděv v Gazpromu, Igor Sechin v Rosněftu, Vladislav Surkov v Transněfteproduktu a Arkadij Dvorkovič v Transněftu.“* (Morales in Marquina, 2008 : 29). K těmto jménům je nutné dodat, že ačkoli Vladislav Surkov ani Arkadij Dvorkovič již nezastávají funkce v radách Transněfteproduktu, respektive Transněftu, zůstali členy prezidentské

administrativy. Arkadij Dvorkovič působil v době, kdy byl Dmitrij Medveděv ve funkci prezidenta Ruské federace jako hlavní prezidentův poradce pro ekonomické záležitosti a nyní zastává funkci místopředsedy vlády Ruské federace pro ekonomický rozvoj a obchod¹⁴. Oproti tomu Vladislav Surkov zastával po tři roky funkci místopředsedy prezidentské administrativy a v roce 2011 byl podobně jako Arkadij Dvorkovič jmenován místopředsedou vlády Ruské federace. Dne 8. května letošního roku podal Surkov demisi, která zřejmě souvisí právě s jeho působením ve vládě¹⁵. Vladislav Surkov je považován za hlavního ideologa dnešního Kremlu a politiky „suverénní demokracie“¹⁶.

Důležitým zprostředkovatelem a aktivním činitelem dění v ruském energetickém sektoru je Ministerstvo průmyslu a energie Ruské federace. To je podle Tkachenka nejdůležitějším aktérem v každodenní regulaci národního ekonomického sektoru a ochráncem zájmů ruských energetických společností. „*Ministerstvo* (Ministerstvo průmyslu a energie Ruské federace – pozn. aut.) *například spolupracovalo v letech 2005-6 ruku v ruce s Gazpromem během dlouhých a sporných jednání s Ukrajinou o podmínkách transportu ruského plynu na evropské trhy a o cenách dodávek ruského plynu na ukrajinský trh. Ministerstvo je také partnerem národního monopolu Transněftu, který kontroluje prakticky všechny ropovody v Rusku. Všechny nové projekty plynovodů musejí být vyvíjeny spolu s ministerstvem a také ministerstvem schváleny.*“ (Tkachenko in Aalto, 2008: 173).

Dalším, pro energetiku Ruské federace, důležitým ministerstvem je Ministerstvo ekonomického rozvoje a obchodu Ruské federace. Toto ministerstvo je zodpovědné za strategii rozvoje ruského energetického sektoru a jeho hlavním cílem je vyvinout strategii veřejné politiky a regulaci národního ekonomického rozvoje (Tkachenko in Aalto, 2008: 172). Tato ministerstva dostávají nutné podněty pro své fungování z vlády Ruské federace a také od nejbližších poradců prezidenta Putina. Stojí jistě za zmínku, že mimo tyto formy upevňování vazeb mezi vládou a ropnými společnostmi využívá ruská

¹⁴ Stručný kariérní životopis Arkadije Dvorkoviče obsahující data nástupu do jednotlivých funkcí a popis Dvorkovičova konání v nich; on-line:

http://rbth.ru/articles/2012/06/19/who_is_mr_dvorkovich_15904.html.

¹⁵ Oficiální důvod rezignace Vladislava Surkova je neplnění volebních slibů. Mnozí analytici si ovšem myslí, že dochází k rozkolu prezidentovy a vládní představy o vedení ruské politiky. Více informací v internetovém článku, viz on-line: http://www.washingtonpost.com/world/europe/architect-of-russias-political-system-resigns-following-putin-reprimand/2013/05/08/d11ffdac-b804-11e2-92f3-f291801936b8_story.html.

¹⁶ Popis vlivu Vladislava Surkova na ruskou prezidentskou administrativu, zejména pak jako hlavního ideologa současné kremelské ideologie „suverénní demokracie“; on-line: http://www.russiaprofile.org/bg_people/resources_whoiswho_alphabet_s_surkov.html.

vláda ještě přímých dosazování svých zástupců do rad energetických společností. Například místopředseda vlády Ruské federace zasedá v dozorčí Gazpromu (Tkachenko in Aalto, 2008: 172).

4.4. Vliv vývoje ruského energetického sektoru na česko-ruské vztahy

Z výše uvedeného je tedy zřejmé, že energetický sektor Ruské federace prošel velmi signifikantními změnami od doby, kdy se rozpadl Sovětský svaz. Během funkčních období Borise Jelcina coby prezidenta Ruské federace došlo k privatizacím ruských energetických společností, jejichž důsledkem byla ztráta vlivu ruské administrativy na chod těchto společností. Toto období bývá přezdíváno obdobím divoké privatizace, jelikož procesy přechodu vlastnictví dříve státních společností do rukou soukromých vlastníků probíhaly velmi rychle a netransparentně pod dozorem vládních úředníků a manažerů daných energetických společností. Ruská vláda tak dosti neprůhledným způsobem ztratila během několika málo let vůdčí postavení v některých důležitých energetických společnostech, které jí bylo zanecháno jako jakési dědictví z dob Sovětského svazu. Druhý ruský prezident Vladimir Putin, který se problematice vlastnictví energetických společností a vládních zásahů do nich věnoval již ve své disertační doktorské práci na Těžebním institutu v Petrohradě, se s touto ztrátou vlivu vlády Ruské federace v energetických společnostech nechtěl smířit a již během prvních let na postu prezidenta Ruska schválil či nařídil některé významné zásahy do chodu ruských energetických společností i celého energetického sektoru. Hlavním cílem těchto zásahů bylo znovuzískání vládního vlivu a dominantního postavení v ruském energetickém sektoru. K dosažení kýženého výsledku bylo zapotřebí obměnit vedení jednotlivých společností a přetrhat či utlumit vazby některých oligarchů na ruskou politickou scénu. Důkazem tohoto jednání je vládní zásah do chodu ropné společnosti Jukos a zatčení několika osob z jejího vedení včetně jejího zakladatele Michaila Chodorkovského.

Celá tato obměna ruského energetického sektoru plyne z komplexu, který si Ruská federace odnesla ze studené války jako hlavní nástupce Sovětského svazu. Cílem této obměny totiž je, jak je již výše zmíněno, znovuzískání vládního vlivu na energetický sektor. Ruská federace již nemohla vojensky konkurovat Spojeným státům americkým, a tak se hlavní devízou Ruska coby důležitého aktéra v mezinárodním systému stala energetika a obrovské surovinové zdroje, zejména ropy a zemního plynu.

Pouze jako vůdčí aktér energetického sektoru si může ruský stát dovolit využívat tyto zdroje jako nástroj v zahraničně-politických vztazích. Zářnými příklady tohoto jednání byly spory mezi Ruskou federací a Ukrajinou o cenách dodávek plynu v letech 2006 a 2009 nebo omezení dodávek ropy z roku 2008, které se přímo týkalo česko-ruských vztahů a je velmi pravděpodobné, že tento spor byl ruskou reakcí a na podepsání smlouvy mezi Českou republikou a USA o vybudování systému protiraketové obrany na českém území.

Tyto dopady jsou ale pouze druhotné, snažíme-li se odpovědět na otázku, jakým způsobem ovlivnily změny v ruském energetickém sektoru česko-ruské vztahy. Využívání surovinových zdrojů v diplomacii je v souvislosti na položenou otázku pouze vedlejším aspektem. Samotný vývoj ruského energetického sektoru se nijak výrazně nepodepsal na dodávkách ropy a zemního plynu do České republiky. Kampaň ruské vlády vůči ropné společnosti Jukos a jejímu zakladateli Michailu Chodorkovskému pocítila Česká republika pouze dočasným zvýšením cen ropy¹⁷. Přímé dopady vývoje v ruském energetickém sektoru tedy spíše pocítil konečný zákazník v České republice, než že by byla nějak výrazně ohrožena energetická bezpečnost naší země.

5. Využívání energetických zásob v ruské diplomacii

Po pádu železné opony a studené válce mezi Sovětským svazem a Spojenými státy americkými se změnila poměry mezi nejsilnějšími aktéry v mezinárodním systému a Sovětský svaz, který se rozpadl na samostatné národní státy, ztratil svůj statut velmoci. Ruští vrcholní činitelé si tento fakt plně uvědomují, ale ztrátu velmocenského statutu Ruské federace vnímají pouze v rovině vojenské, tedy že Ruská federace již nemůže konkurovat Spojeným státům americkým jako vojenský rival. Síla Ruské federace se v globalizovaném, obchodem propojeném světě, projevuje zejména v energetice, jelikož je největším vývozcem plynu a druhým největším vývozcem ropy na světě (Morales in Marquina, 2008: 26). Již za vlády prezidenta Borise Jelcina byla v Rusku snaha vytvořit protiváhu v mezinárodní aréně vůči USA, které vzešly ze studené války jako vítěz a tudíž hegemon mezinárodního systému. Tehdejší ministr zahraničí Ruské federace, Sergej Primakov, formuloval myšlenku těsnější vazby mezi

¹⁷ Za růstem ceny ropy stály podle článku i obavy o osud ropné společnosti Jukos; on-line: http://ekonomika.idnes.cz/rusko-si-pohrava-s-jukosem-ropa-lame-rekordy-f3f-/ekonomika.aspx?c=A040805_185855_ekonomika_maf.

Ruskou federací a Čínou, aby tak byla vytvořena kýžená protiváha vůči USA. Tuto vizi formuloval v tzv. Primakovově doktríně (Morales in Marquina, 2008: 25). Tuto strategii ale uvedl v platnost až Jelcinův nástupce Vladimir Putin. „*Oproti svému předchůdci Putin zastává více realistický přístup ve vztahu k Washingtonu, více založený národních zájmech a méně na osobních vztazích.*“ (ibid.).

Ačkoli rozpad Sovětského svazu jistě velmi zasáhl do chodu ekonomiky Ruské federace, ta se přesto nijak nechtěla vzdát svého mocenského vlivu v okolních státech. To je mimo jiné zřejmé z Putinovy vize Ruska jako „euroasijské síly“, ve které (1) si je vědom, že soupeření s USA je již nad síly Ruské federace, ale odmítá to, že by Rusko mělo opustit statut jedné z nejsilnějších zemí světa a (2) i přestože se Sovětský svaz rozpadl již před více než dvaceti lety, Kreml stále chápe své nejbližší sousedy a bývalé země Sovětského svazu za sféru svého vlivu (ibid.). Kreml v návaznosti na novou strategii/vizi zřídil Mezinárodní institut ruské energetiky a diplomacie při svém ministerstvu zahraničních věcí. V tomto institutu se vzdělávají ruští diplomaté, tak aby byli schopni hájit a prosazovat zájmy Ruska jako energetické velmoci. Ruská federace tak dala jasně ostatním národním státům najevo, že je pro ni energetika stěžejním tématem zahraničních vztahů. Tento nárůst významu energetických zásob v zahraničně-politických vztazích Ruské federace lze spojovat s politikou a vystupováním USA v mezinárodním systému.

Po studené válce bylo jasné, že USA z tohoto dlouholetého a vypjatého konfliktu vzešly jako vítěz, zatímco poražený Sovětský svaz se rozpadl do několika suverénních národních států a Ruská federace, která by se snad mohla zdát jako jakýsi nástupce Sovětského svazu v zahraničně-politickém prostoru, nebyla natolik vojensky silná, aby mohla konkurovat Spojeným státům americkým. V té době došlo poprvé v Rusku k uvědomění si síly a významu energetických zásob, zejména zemního plynu a ropy. Kreml totiž shledal energetiku jako jediný nástroj alespoň částečného obnovení vlivu Sovětského svazu. Javier Morales toto počínání Ruské federace popsal následovně: „*Pokud Rusko již není takovou vojenskou supervelmocí, jako jsou USA, mělo by se tedy stát energetickou supervelmocí.*“ (Morales in Marquina, 2008: 26).

Druhým významným mezníkem ruského vnímání zemního plynu a ropy byl přelom tisíciletí a zejména politika administrativy George W. Bushe a americká válka proti terorismu. Tyto konflikty, které se odehrávaly zejména v producentských zemích Blízkého východu, následovaly po teroristických útocích z 11. září a promítly se cen ropy a zemního plynu. Růst cen, který následoval, ještě posílil ruské přesvědčení o

výhodnosti využívání svých energetických zásob jako nástroje v diplomacii a zahraničních vztazích (Milov, 2006: 13).

Dle mého názoru je ovšem možné vyzorovat drobný rozdíl mezi využíváním energetiky v ruských zahraničně-politických vztazích po pádu Sovětského svazu a po teroristických útocích z 11. září. Po pádu Sovětského svazu bylo pro Kreml důležité zajistit vliv Ruské federace zejména v zemích bývalého východního bloku, kde byl vliv Sovětského svazu po léta zakořeněný a pro Rusy jaksí automatický. Oproti tomu využívání ropy a zemního plynu po amerických válkách proti terorismu lze identifikovat jako snahu o proniknutí ruských energetických společností na trhy zemí, kde vliv Sovětského svazu během studené války byl zanedbatelný. Za touto snahou lze identifikovat záměry maximalizace vlivu Ruské federace ve vnitřní politice třetích zemí a také zvýšení příjmu z exportu ruských energetických zásob plynoucí z expanze Ruska na nové trhy. Dalo by se říci, že díky administrativě George W. Bushe a válkám USA na Blízkém východě, jejichž důsledkem byl růst cen ropy a zemního plynu, si Ruská federace naplno uvědomila sílu energetických zásob, které vlastní. (Morales in Marquina, 2008: 25-26).

5.1. Ideologie „suverénní demokracie“

Ze slov Vladimira Putina, která pronesl na zasedání Rady bezpečnosti OSN koncem prosincem 2005, je ovšem zřejmé, že Ruská federace našla alternativu pro obnovu svého globálního vlivu v energetice, jelikož Putin přirovnal Rusko k lídrovi světového energetického trhu a vyzdvihl roli Ruska jako jediného opravdového aktéra, který dokáže zajistit mezinárodní energetickou bezpečnost (Baev, 2008: 124). S těmito slovy plně koresponduje i strategie či ideologie Ruska nazývaná „suverénní demokracie“, kterou jako prezident Ruské federace začal prosazovat Vladimír Putin, ale jejímž hlavním ideologem a tvůrcem je Vladislav Surkov. Podle této ideologie jsou demokracie a suverenita dvěma nezbytnými podmínkami pro stabilní rozvoj země. Tato ideologie si v praxi získala podporu Vladimira Putina, Dmitrije Medveděva i strany Jednotné Rusko.

S konceptem suverénní demokracie je spojena i energetika a její využívání jako zahraničně-politického nástroje. V souladu s touto ideologií se Rusko snaží o státní dohled nad energetickým sektorem a také zahraniční investice do sektoru jsou povoleny jen v takové míře, aby nedosáhly majoritního podílu. S podobnými myšlenkami přišel

Vladimir Putin již ve své doktorské disertační práci na Těžebním institutu v Petrohradě. „*Role soukromých společností má být podle Putinova mínění limitována do podoby jakéhosi „správcovství“ či „ochranářství“ energetických zdrojů, přičemž opravdovým vlastníkem bude stát.*“ (Morales in Marquina, 2008: 28).

Podstatou této ideologie (zaměříme-li se pouze na energetiku) tedy je, že stát vlastní své energetické zásoby a pouze je propůjčuje či povoluje manipulaci s nimi soukromým subjektům, které ale mají v tomto ohledu velmi malé pole působnosti, jelikož je pouze na státu, jak se svými energetickými zásobami naloží. Podle Putinova mínění je důležité, aby pouze stát vlastnil své surovinové zdroje, neboť v tom vidí nástroj obnovy ruské ekonomiky, která utrpěla s rozpadem Sovětského svazu (Tkachenko in Aalto, 2008: 171). Není bez zajímavosti, že i všechny produktovody na území Ruska jsou plně ve vlastnictví státu (Tkachenko in Aalto, 2008: 164). Ruská administrativa se ale dostává do paradoxní situace, neboť na jedné straně brání zahraničním investorům ve vstupu na ruský energetický trh či omezuje jejich vliv tak, aby nedošlo k majoritnímu postavení těchto zahraničních aktérů, a na druhé straně potřebuje jejich investice do rozvoje těžby a obnovy zastaralých plynovodů a ropovodů, neboť domácí investice do ruského energetického průmyslu nemohou tyto výdaje pokrýt (Tkachenko in Aalto, 2008: 184).

6. Případové studie: krizové situace česko-ruských energetických vztahů

V této části své bakalářské práce se budu zabývat dvěma případovými studii krizových momentů česko-ruských energetických vztahů. Tyto studie ropné krize z roku 2008 a plynové krize z počátku roku 2009 mi pomohou lépe ukázat charakter česko-ruských energetických vztahů a zejména přiblížit využívání dodávek těchto surovin v mezinárodních vztazích, jak k tomu dochází ze strany Ruské federace. Již v květnu 2007 upozorňoval Jiří Schneider, programový ředitel Prague Security Studies Institute a v současné době 1. náměstek ministra zahraničních věcí České republiky, na konferenci „Energetická bezpečnost a zájmy České republiky“ konané v Brně, že náhlé šoky v energetických dodávkách mohou být způsobeny politickými tlaky a že tyto šoky mohou mít dlouhodobé negativní důsledky. „*Většina výpadků dodávek z Ruska (to je naše největší starost, protože naše „roury“ vedou odtamtud) měla cílený politický*

podtext.“ (Schneider in Dančák, Závěšický, 2007: 46). V té době nemohl ještě Jiří Schneider vědět, jakým prorokem se stává, jelikož opravdovou sílu svých energetických zásob v mezinárodních vztazích si Ruská federace šetřila na roky 2008 a 2009.

Z tohoto využívání surovinových zdrojů plyne největší hrozba pro citlivost, ale i zranitelnost energetické bezpečnosti České republiky, jelikož je možné, že by v důsledku tohoto užívání ropy a zemního plynu jako ruského nástroje v zahraniční politice mohlo dojít k omezení či úplnému přerušení dodávek těchto surovin do České republiky. *Strategie rozvoje energetické politiky Ruské federace do roku 2020 (Energetičeskaja strategija Rossiji na period do 2020, 2003)* vydaná v srpnu roku 2003 obsahuje všechny hlavní úlohy a základní priority, kterých by měla Ruská federace v energetice do roku 2020 dosáhnout. Z této strategie také explicitně vyplývá propojení energetické politiky se zahraniční politikou a diplomacií Ruské federace.

V srpnu 2009 byla vydána nová strategie pod názvem *Energetická strategie Ruské federace do roku 2030 (Energetičeskaja strategija Rossiji na period do 2030, 2009)*, která prohloubila význam ruských zásob energetických surovin jako nástroje Ruska v jeho zahraniční politice. Mezi hlavní cíle, které tato strategie z roku 2009 uvádí, patří maximalizace efektivnosti těžby přírodních zdrojů a zajištění tak dlouhodobě udržitelného růstu ruské domácí ekonomiky za účelem zlepšení životního standardu ruských občanů a posílení ruské pozice nejen v sousedních zemích, ale i globálně. Oproti strategii z roku 2003 tak došlo k výraznému rozšíření tématu energetiky. Autoři Petr Binhach a Lukáš Tichý uvádějí, že ze strategie je patrné, že Rusko chápe své obrovské zásoby zemního plynu a ropy jako „*nástroj pro obnovu ruské moci a statusu v mezinárodní aréně a také jako prostředek k ochraně ruské suverenity vůči externím vlivům*“ (Binhack, Tichý, 2012: 5).

V souvislosti se zveřejněním Energetické strategie Ruské federace do roku 2030 definoval Jeffrey Mankoff ve své zprávě *Eurasian Energy Security* hlavní postupy energetické politiky Ruské federace: (1) Ruská federace využívá svých energetických zdrojů jako nástroje zahraniční politiky a diplomacie. (2) Z ruské strany je viditelná snaha o diverzifikaci odběratelů energie. V rámci této diverzifikace (3) se Ruská federace snaží pronikat na nové energetické trhy druhých zemí či upevňovat svou pozici v zemích, ve kterých již získala dominantní postavení na energetickém trhu. (Mankoff 2009: 5).

Nicméně motivů, které plynou z ruského uvědomění si své energetické síly a které vedou k užívání energetických zásob jako zahraničně-politického nástroje Ruské

federace, je dle odborníků několik. Vladimír Milov se domnívá, že masivní využívání energetiky k prosazení politických cílů v zahraničí započalo v období mezi lety 2003 – 2004, kdy docházelo v Rusku ke státním intervencím do energetického sektoru. Ale samotná idea tohoto užívání ropy a zemního plynu se podle Milova zrodila v konzervativní části ruských akademických kruhů již mezi lety 2001-2002, kdy po teroristických útocích z 11. září na Světové obchodní centrum v New Yorku a Pentagon bylo jasné, že světové ceny ropy a zemního plynu porostou (Milov, 2006: 13).

Ve své práci z roku 2006 Milov uvádí čtyři základní účely, kterých podle něj chce Rusko tímto užíváním svých energetických zásob v mezinárodních vztazích dosáhnout:

- 1) určitých politických cílů ve státech, které nakupují ruský plyn nebo ropu a jsou tudíž závislé na ruských dodávkách;
- 2) využívání nových produktovodů jako nástroje získávání vlivu v různých zemích;
- 3) získání investic od investorů nebo energetických firem ze zemí závislých na dodávkách ruské energie, aby tak byly upevněny bilaterální vztahy s těmito zeměmi a zároveň bylo možno investovat takto získaný kapitál do správy a rozvoje produktovodů, těžby surovin a ruských energetických rezerv;
- 4) získání majoritního postavení v subjektech zajišťujících import ruských energetických surovin v dané zemi a také získání kontroly nad energetickými společnostmi, které zajišťují distribuci těchto surovin a spravují produktovody. Tento krok má sloužit k dosažení ekonomických a politických zájmů v dané zemi. (Milov, 2006: 14-15).

Milov dále rozděluje použití jednotlivých postupů ve vztazích k jednotlivým zemím, jelikož uvádí, že první a čtvrtý scénář je primárně zaměřen na vztahy k postkomunistickým zemím a zemím bývalého Sovětského bloku, zatímco druhý a třetí scénář je primárně aplikován v politice vůči velkým zemím Evropské unie, jakými jsou například Francie a Německo (ibid.).

Robert Larsson ve své studii *Russia's Energy Policy – Security Dimensions and Russia's Reliability as an Energy Supplier* dochází k jinému rozdělení motivů, které vedou Ruskou federaci k politickému využívání energetických zdrojů:

- 1) „získání lepší ceny za dodávky ropy a zemního plynu od druhé strany;
- 2) ovládnutí distribuční infrastruktury produktovodů druhých zemí;

- 3) *omezení limitu autonomie a sféry zahraniční politiky sousedních států;*
- 4) *potrestání za prozápadní orientaci a nelояálnost sousedních států vůči Rusku;*
- 5) *vynucení ekonomických ústupků (například prodej podílu ve strategických energetických společnostech druhých zemí).*“ (Larsson, 2006 in Binhack, Tichý, 2012: 6 et in Tichý, 2010: 171)

Důkazů tohoto využívání ropy a zemního plynu jako nástrojů v zahraniční politice Ruské federace je několik. Mnou vybrané případové studie plně korespondují s tématem mé práce a pokusím se na nich ukázat zahraničně-politický vliv Ruské federace podpořený jejími energetickými zásobami. Studie, kterými se hodlám dále v této práci zabývat, jsou ropná krize z roku 2008, kdy došlo v souvislosti s podpisem česko-americké smlouvy o rozmístění prvků protiraketové obrany na českém území k omezení dodávek ruské ropy prostřednictvím ropovodu Družba a plynová krize z počátku ledna 2009, kdy Rusko úplně přerušilo dodávky zemního plynu do Evropy kvůli sporu s Ukrajinou o ceny plynu.

Jakkoli se mohlo zdát s končícím druhým prezidentským obdobím Vladimira Putina, že dojde k uvolnění v ruské diplomacii a že s nástupem Dmitrije Medveděva by mohlo být upozaděno využívání ropy a zemního plynu v energetických vztazích jako nástroje ruské zahraniční politiky na úkor konsensuální diplomacie, po drtivém vítězství strany Jednotné Rusko v prosincových parlamentních volbách v roce 2007 a po Putinově „nominaci“ Dmitrije Medveděva jako svého nástupce byla situace jasná. Dmitrij Medveděv pokračoval v linii Putinovy zahraniční politiky a to vše bylo ještě podpořeno Putinovo jmenování novým premiérem (Kuchyňková in Kořan, 2008: 191). Navíc obě mnou sledované kritické momenty česko-ruských energetických vztahů se staly během prezidentského úřadování Dmitrije Medveděva.

6.1. Ropná krize v roce 2008

Během roku 2008 pokračovala jednání mezi zástupci České republiky a Spojených států amerických o umístění systému protiraketové obrany na českém území. Během roku 2007 otázka vybudování takového systému v česko-ruských vztazích nikterak výrazně nerezonovala. Ještě v lednu roku 2008 na setkání ruského ministra zahraničí Sergeje Lavrova s jeho polským protějškem Radoslavem Sikorským bylo deklarováno, že Ruská federace nebude vykonávat tlak na žádnou ze zemí střední Evropy v otázce vybudování amerického protiraketového systému. Postoj Ruska se ale

v průběhu roku ukázal být odlišným a rétorika ruské diplomacie začala korespondovat se silnými slovy vycházejícími z ruských armádních kruhů (Kuchyňková in Kořan, 2009: 191).

Během roku 2008 se uskutečnilo několik jednání mezi ruskou a americkou stranou o otázce umístění amerického protiraketového systému ve střední Evropě, během nichž přišli zástupci Ruské federace s návrhem alternativní lokality pro umístění tohoto systému, kterou měl být Ázerbájdžán. Taková lokalita ale byla pro USA nemyslitelná a dále tak pokračovala jednání se zeměmi střední Evropy, zejména s Českou a Polskou republikou. Česko-ruské vztahy se kvůli zmíněnému problému staly napjatějšími a především z ruských armádních kruhů zaznívala velmi silná až agresivní rétorika směrem k České republice. Největší napětí v česko-ruských vztazích se zdálo být na začátku července 2008, kdy došlo k podpisu česko-americké smlouvy SOFA o vybudování radarové základny na českém území. Ruský prezident Dmitrij Medveděv se nechal slyšet, že v souvislosti s tímto krokem může dojít k odvetným krokům ze strany Ruska vůči České republice. K těmto odvetným krokům opravdu v červenci 2008 došlo, když bez dřívějšího varování ruská strana omezila dodávky ropy do České republiky. Ruská federace dementovala spekulace o tom, že by se mělo jednat o nátlak na Českou republiku v souvislosti s vybudováním americké radarové základny na českém území s tím, že bylo nutné provést údržbu a celkovou revizi ropovodu Družba. Zajímavé ovšem je, že okolní země, včetně Polska, odebíraly standardní objem ropy a k omezení ruských dodávek tedy došlo pouze v případě České republiky (Kuchyňková in Kořan, 2009: 191-2).

Existuje důvodné podezření, že Rusko využilo svých zásob ropy jako nástroje zahraniční politiky, což by také korespondovalo se strategií vydanou v roce 2003 pod názvem Strategie pro rozvoj energetické politiky Ruské federace do roku 2020 (*Energetičeskaja strategija Rossiji na period do 2020, 2003*), ve které je energetická politika úzce spojena se zahraniční politikou a diplomacií Ruské federace. Opravdový důvod poklesu dodávek ropy do České republiky je stále předmětem diskuzí (Kratochvíl, Kuchyňková in Fóti, Ludwig, 2009: 74).

6.2. Plynová krize 2009 a role České republiky jako předsednické země EU

S počátkem českého předsednictví v Radě EU se odehrál na evropském trhu se zemním plynem nebývale ostrý spor mezi Ruskou federací a Ukrajinou o dodávkách plynu, která vykrytalizovala až v úplné zastavení dodávek ruského plynu do Ukrajiny a tím citelnému snížení dodávek zemního plynu i do střední Evropy, Slovenskou a Českou republiku nevyjímaje. Šlo o spor mezi ruskou plynárenskou společností Gazprom a jejími ukrajinskými odběrateli v čele se společností Naftohaz, která podle prohlášení společnosti Gazprom nelegálně odebírala ruský plyn.¹⁸

Česká republika jako tehdejší předsednická země Rady EU sehrála v tomto sporu signifikantní roli jako koordinátor jednání mezi oběma stranami. Česká vláda vyzvala již 2. ledna k urychlenému vyřešení nastalého problému a již 3. ledna došlo v Praze k jednání se zástupci ruských dodavatelů. Česká vláda spolu s Evropskou komisí iniciovala schůzku se zástupci ruské společnosti Gazprom a poté i jednání zástupců Gazpromu a ukrajinské společnosti Naftohaz přímo v Bruselu poté, co společnost Naftohaz ohlásila, že Rusko přerušilo veškeré dodávky plynu do Evropy přes ukrajinské území. „ (...) ČR spolu s Evropskou komisí zahájila zprostředkovatelský dialog mezi oběma stranami, zahrnující kyvadlovou diplomacii premiéra Topolánka mezi Moskvou, Kyjevem a Bruselem, včetně schůzky s ruským premiérem Vladimírem Putinem, na níž Topolánek prosazoval návrh ustavení technické monitorovací mise.“ (Kuchyňková in Kořan, 2010: 191)

Smlouvy se nakonec dospělo, ale ruský prezident Medveděv ji odmítl podepsat s tím, že na Ukrajině došlo k ručnímu připsání odkazu na připojenou deklaraci, prohlašující, že na ukrajinské straně nedocházelo k nelegálnímu odběru plynu, což popíralo podle Ruské federace hlavní důvod přerušení dodávek plynu mezi Ruskem a Ukrajinou. Rusko poté požadovalo summit obou stran, který se uskutečnil 17.-18. ledna v Moskvě. „Zúčastnil se jej také za české předsednictví ministr obchodu a průmyslu Martin Říman. Schůzka premiérů Putina a Tymošenkové nakonec přinesla technickou dohodu o podmínkách obchodování s plynem mezi ruskou a ukrajinskou stranou pro nadcházející sezonu a otevřela cestu pro podpis dalších dohod, jež měly zajistit

¹⁸ Podle výkonného ředitele Gazpromu, Alexandra Medveděva, Ukrajina selhala jako tranzitní země a došlo k nelegálnímu odběru plynu z její strany; on-line: http://www.tyden.cz/rubriky/byznys/svet/podle-gazpromu-ukrajina-nelegalne-odebira-plyn_98616.html.

obnovení dodávek plynu „ukrajinskou cestou“ dále do Evropy“ (Kuchyňková in Kořan, 2010: 192).

Celá kauza byla interpretována jako politický spor, v němž jasně rezonoval ruský způsob využívání energetických zásob v diplomacii. Mezi odborníky ovšem neexistuje konsensus nad tím, zda Ruská federace takto demonstrovala svůj odpor vůči emancipačním snahám ukrajinského vedení v zahraniční politice či zda skutečně docházelo ze strany Ukrajiny k nelegálním odběrům ruského plynu a Rusko tímto aktem přerušení dodávek proti tomu vystoupilo. Česká vláda během svého předsednictví označila témata energetické bezpečnosti a východní dimenze vnější politiky EU za své priority (ibid.).

Česká republika se stala významným mediátorem mezi oběma znesvářenými aktéry plynové krize z počátku roku 2009 a svojí účastí či pořádáním jednotlivých jednání pomohla tehdejší česká vláda velmi významným podílem k řešení nastalého sporu. Během českého předsednictví v Radě EU došlo k významnému posunu v procesu vytvoření jednotného energetického trhu v EU. Bylo logickým vyústěním plynového sporu mezi Ruskem a Ukrajinou, že stěžejním tématem českého předsednictví Radě EU se stala energetická bezpečnost. Česká republika byla velmi aktivní v jednání na půdě EU mezi Evropským parlamentem a Evropskou komisí. Podařilo se jí urychlit proces přijetí třetího liberalizačního balíčku, který obsahuje dvě směrnice a tři nařízení v oblasti obchodu a distribuce zemního plynu a elektřiny (Kratochvíl, Kuchyňková in Fóti, Ludwig, 2009: 75-76). Takřka všechny kroky, jejichž realizaci se České republice povedlo během jejího předsednictví alespoň nastartovat, měly jeden společný účel, a to alespoň částečné vymanění se Evropské unie z energetické závislosti na Ruské federaci.

Česká republika toto omezení, které 7. ledna 2009 vykrystalizovalo v úplné přerušení dodávek ruského plynu přes Ukrajinu, byla schopna přečkat takřka bez úhony. Česká republika měla i navzdory tomuto sporu k dispozici dodávky ruského plynu od společnosti Gazprom, které neprobíhaly tradiční cestou přes hraniční předávací stanici Lanžhot, nýbrž k nám během tohoto sporu proudil ruský plyn tzv. severní cestou plynovodem Jamal přes Polsko, Německo a hraniční předávací stanici Hora Sv. Kateřiny. Provozovatel tuzemské přepravní soustavy zemního plynu, společnost RWE Transgas Net, s.r.o., využil možnosti reverzního toku plynu v Tranzitním plynovodu, tedy že plyn proudil v opačném směru, ze západu na východ. Ke stabilizaci situace pomohlo České republice také dočasné zvýšení dodávek norského plynu a podstatně se také zvýšila těžba z podzemních zásobníků zemního plynu na našem území. Díky těmto

krokům zvládla Česká republika uvedený konflikt bez větších komplikací a to i navzdory velmi chladnému počasí, které v té době panovalo a vyžadovalo si vyšší spotřebu zemního plynu (MPO, 2010: 5).

Kromě pozitivních politických kroků, kterých Česká republika jako předsednická země Rady EU v první polovině roku 2009 docílila, udělala česká vláda několik rozhodnutí jako gesto solidarity se zeměmi, které jsou na dodávkách plynu z Ruska zcela závislé. Díky výše zmíněnému využití podzemních zásobníků plynu, zvýšení importu zemního plynu z Norska a využití reverzního toku v Tranzitním plynovodu z důvodu dodávek ruského plynu neobvyklou cestou prostřednictvím plynovodu Jamal se Česká republika stala jakýmsi plynovým mostem mezi novými a starými členskými zeměmi EU. Právě díky reverznímu toku a napojením na plynovod Jamal pomohla Česká republika dodávat zemní plyn na Slovensko (viz Mapa č. 2), které je jinak zcela závislé na dodávkách ruského plynu plynovodem Bratrství, a tudíž v období plynové krize čelilo velkému nedostatku zemního plynu (Binhack, Tichý, 2012: 7; Binhack, Jaroš, Thim, Tichý in Binhack, Tichý, 2011: 22).

Mapa č. 2. Reverzní tok zemního plynu během plynové krize v lednu 2009.

Zdroj: Binhack, P., Tichý, L. *Asymmetric interdependence in the Czech-Russian energy relations*, 2012.

Česká republika tak pomohla řešit nastalou plynovou krizi jako mediátor diskuze mezi oběma stranami sporu a navíc pomohla dodávat zemní plyn svým východním

sousedům, novým členskými státy EU. Ukázalo se tedy, že Česká republika může takřka bez problémů překlenout kratší výpadek energetických surovin a pomáhat jako jakýsi energetický most více postiženým státům. Navíc tento konflikt z roku 2009 pomohl urychlit řešení plynové závislosti nových členských států EU na evropské scéně a postavil tento problém do popředí. „*Dokonce státy s relativně dobrými vztahy s Ruskem, ale téměř absolutní závislostí na ruském plynu začaly přehodnocovat své pozice*“ (Binhack, Tichý, 2012: 7). Nutno dodat, že dopady zmíněného problému byly z velké části eskalovány vinou nedostatečné propojenosti plynovodných sítí mezi jednotlivými zeměmi. Tento konflikt tedy pomohl odhalit problém nedostatečné diverzifikace plynových dodávek některých států střední a východní Evropy (Binhack, Jaroš, Thim, Tichý in Binhack, Tichý, 2011: 22).

Díky diverzifikaci dodavatelů ropy a zemního plynu do České republiky, k níž došlo v 90. letech minulého století, nebyly dopady obou zmíněných kritických momentů v česko-ruských energetických vztazích tak dramatické a fatální, jak by mohly být, pokud by naším jediným dodavatelem těchto surovin byla Ruská federace. Během krátkodobého omezení importu ropy z Ruska v roce 2008 se mohla Česká republika spolehnout na dodávky ázerbájdžánské a kazachstánské ropy, která k nám proudí ropovodem IKL. Podobně tomu bylo i v lednu roku 2009 během výpadku dodávek ruského plynu do středo a východoevropských zemí tzv. ukrajinskou cestou plynovodu Bratrství, jelikož díky kontraktu uzavřeným v roce 1997 do České republiky proudí i norský plyn. Nesmíme ovšem opomenout zásobníky ropy a zemního plynu, které pomáhají překlenout kratší výpadky dodávek těchto surovin.

Závěr, zodpovězení výzkumné otázky

Hlavním cílem této práce bylo vysvětlit důležitost energetické interakce mezi Českou republikou a Ruskou federací, jejíž fungování lze označit za asymetrickou vzájemnou závislost. Pro důsledné zpracování tohoto tématu bylo zapotřebí popsat současnou situaci a vývoj energetických vztahů mezi Českou republikou a Ruskou federací, vysvětlit fungování a popsat aktéry, kteří hrají významnou roli v zajištění energetické bezpečnosti a možná úskalí tohoto rámce energetické interakce mezi Českou republikou a Ruskou federací, jelikož určitá rozhodnutí či nastavení ruské energetické politiky může vážným způsobem ovlivnit nebo ohrozit energetickou bezpečnost České republiky. V neposlední řadě bylo zapotřebí osvětlit také průběh a důsledky energetických krizí, v nichž vždy hlavním aktérem či dokonce iniciátorem byla Ruská federace. Paradoxně právě tyto krizové momenty česko-ruských energetických vztahů dopomohly tomu, aby se téma energetické bezpečnosti stalo skutečně diskutovaným a řešeným problémem nejen v České republice, ale také na půdě Evropské unie. K tomu nemalou měrou pomohla i Česká republika, která jako předsednická země Rady EU čelila zatím nejdelší plynové krizi v historii tohoto mezinárodního uskupení evropských států.

Je na místě uvést některé kroky, které by měla Česká republika do budoucna implikovat, aby posílila svou energetickou bezpečnost v oblasti dodávek ropy a zemního plynu, a které logicky vyplývají z výše uvedených informací v této práci.

Státní energetická koncepce, která byla vypracována v roce 2004 a v roce 2010 byla aktualizována, uvádí některé cíle, jejichž plnění by mělo zajistit energetickou bezpečnost České republiky. Mezi tyto cíle patří maximalizace energetické bezpečnosti, zajištění efektivní výše a struktury spotřeby některých energetických zdrojů, zajištění maximální šetrnosti k životnímu prostředí a dokončení transformace a liberalizace energetického hospodářství (SEK, 2004: 4-7). Tyto cíle jsou v SEK podrobně rozepsány, je k nim přiřazen stupeň důležitosti a jsou také u nich uvedeny prostředky, kterými lze tyto cíle naplnit.

V aktualizované verzi SEK je jedním z prostředků pro zvýšení energetické bezpečnosti České republiky v oblasti dodávek a spotřeby zemního plynu a ropy zvýšení kapacity v podzemních zásobnících zemního plynu a také hmotných ropných rezerv (SEK, 2010: 60-61). Zvýšení rezervní kapacity v zásobnících by skutečně přispělo ke zvýšení energetické bezpečnosti České republiky, jelikož při nezvýšené

spotřebě ropy a zemního plynu by bylo možno překonat časově delší eventuální výpadek dodávek těchto surovin.

S ohledem na značnou asymetrii v česko-ruských energetických vztazích by bylo pro Českou republiku přínosné její zapojení do plánovaných ruských produktovodů, zejména ropovodů, jelikož výstavbou a spuštěním plynovodu Gazela se již dílčí úspěch České republiky v této oblasti udál.

Z informací, ze kterých jsem jako autor této práce vycházel, je viditelné, že navzdory skutečně výhodné geografické poloze naší republiky, je trend Ruska do budoucna takový, aby trasy produktovodů, které dopravují ruské energetické suroviny do Evropy, neprocházely českým územím. Toto chování není nikterak zapříčiněno vystupováním české vlády nebo aktérů aktivních v energetickém sektoru České republiky. Důvodem jsou totiž spory a konfliktní atmosféra mezi vládou Ruské federace a ruskými exportéry energetickými společnostmi na jedné straně a sousedními zeměmi Ruska (zejm. Ukrajiny a Běloruska) a jejími energetickými společnostmi na druhé straně. Příčin těchto sporů může být několik, ale jak ukazuje rétorika čelních představitelů Ruské federace a také velké množství odborné literatury, z níž jsem vycházel, je tou hlavní příčinou snaha Ruska o znovuoobnovení svého statusu světové velmoci. Tohoto cíle chce Rusko dosáhnout právě pomocí vývozu svých energetických surovin a politika zmíněných států, které jsou tranzitními zeměmi pro přepravu ropy a zemního plynu, je v rozporu s tímto ruským snažením. Pro Ruskou federaci je tím pádem snazší cesta, jak si vydobýt dominantní postavení na důležitých energetických trzích, výstavba nových tras, po nichž se dopravují či v budoucnu budou dopravovat ruské suroviny pro koncové evropské spotřebitele, aniž by procházely územím států, s nimiž má Ruská federace napjaté vztahy.

Česká republika by v tomto ohledu měla postupovat pragmaticky a usilovat o zlepšení stávajících vztahů s Ruskem. Nástrojem pro toto zlepšení by měla být reálná strategická koncepce zahraničních vztahů vůči Ruské federaci s ohledem na energetické vztahy, přičemž by ovšem nemělo docházet k takovým ústupkům, jejichž důsledkem by byla expanze ruských energetických společností na český trh. To by mohlo mít nedozírné následky, jelikož jak je uvedeno výše v této práci, jedním z cílů ruské expanzivní energetické politiky je pronikání na energetické trhy druhých zemí a snaha o jejich ovládnutí. V takovém případě by mohlo dojít upevnění závislosti České republiky na importu ruských energetických surovin.

Dalším možným opatřením, které by mělo zvýšit energetickou bezpečnost, je

prohlubování energetického dialogu a spolupráce napříč státy EU. Jak je zmíněno výše v této práci, evropský trh s energiemi je pro Ruskou federaci největším odbytištěm jejich surovin a příjmy z jejich exportu do států EU představují značnou část ruského HDP. Globální trh s energiemi se stále propojuje a možnost zvýšení energetické bezpečnosti členských států EU, kterou by propojení národních trhů s energiemi mělo za cíl, by zcela jistě byla vítaným důsledkem. K tomu je ale nutno synchronizovat energetické politiky členských států nebo vytvoření celoevropského přístupu k energiím, který by byl přijatelný a závazný pro všechny státy EU. K tomuto kroku výrazným způsobem přispěla Česká republika jako předsednická země Rady EU v první polovině roku 2009, kdy došlo k plynové krizi, která měla dopady i na státy EU.

Diverzifikace dodávek energetických surovin také velkou měrou přispívá ke zvýšení energetické bezpečnosti států. V případě České republiky jsou diverzifikované dodávky zemního plynu a ropy významnou výhodou. Naprostá závislost na dodávkách energetických surovin od jediného dodavatele je riskantní, o to víc je-li tím jediným dodavatelem Ruská federace. Ovšem nejen diverzifikace dodavatelů, nýbrž i diverzifikace přepravních tras je významným faktorem v zajištění energetické bezpečnosti. To je možné vidět na problémech spojených se zastaralými plynovodními a ropovodními trasami z Ruska, které fungují již z dob Sovětského svazu, a jejichž údržba si vyžaduje nemalé investice. Navíc samo Rusko, jako světový exportér ropy a zemního plynu, přikračuje k vytváření nových tras. Je nasnadě, aby se Česká republika snažila získat přístup k těmto projektům a hledala možné budoucí alternativy stávajících ropovodů a plynovodů, které k nám přivádí důležité energetické suroviny. Pro Českou republiku by takovéto ruské konání mělo být impulsem pro hledání možnosti napojení se na další produktovody, ať již přivádějící do Evropy ruské suroviny, nebo z jiného zdrojového regionu.

Pro zajištění energetických potřeb České republiky je důležité, aby se zapojovala do nových projektů a podporovala nové trendy a vývoj technologií v oblasti energetiky. Pouze energeticky zajištěný stát může efektivně fungovat. Například podpora využívání zkapalněného zemního plynu (LNG) a investice do této oblasti nutné pro přepravu této suroviny do ČR jsou jedním z možných nástrojů, které lze v blízké budoucnosti využít ke zvýšení energetické bezpečnosti České republiky.

Závěrem své práce je nutné, abych zodpověděl hlavní výzkumnou otázku, kterou jsem si stanovil v úvodu. I přes zjevnou asymetrii v česko-ruských energetických vztazích, se dle mého názoru stále jedná o vzájemnou závislost zejména ze dvou

důvodů. Tím prvním důvodem vysvětlení stávajícího stavu česko-ruských energetických vztahů jako vzájemné závislosti je nesporná důležitost České republiky jako tranzitní země pro přepravu ruského plynu dále do Evropy. Ke zvýšení této důležitosti přispělo i letos dokončené a zprovozněné napojení plynovodu Gazela, který významně zvyšuje jak energetickou bezpečnost České republiky, tak i právě status České republiky jako významné tranzitní země. Je v zájmu České republiky vystupovat jako spolehlivý tranzitní partner Ruské federace. Samozřejmě nejen plynovod Gazela, ale i velmi důležitý tuzemský Tranzitní plynovod zajišťuje tento status České republiky. Závislost Ruské federace se v tomto případě může projevit podobně, jako se v nedávné době projevila tranzitní závislost na Ukrajině. Česká republika by neměla vůči Ruské federaci vystupovat tak jako Ukrajina a nezneužívat svého postavení. Pouze v takovém případě lze i do budoucna počítat se zachováním statusu důležité tranzitní země pro přepravu ruského plynu a je možné i další napojení či výstavba obdobných přepravních projektů, jak tomu bylo u plynovodu Gazela. Ke zvýšení prestiže České republiky jako významné tranzitní země by do budoucna velmi pomohlo, kdyby se Česká republika podílela na některém z dalších ruských projektů výstavby nových produktovodních tras do Evropy, které by procházely naším územím.

Další faktor, který přispívá k posouzení stávajícího stavu česko-ruských energetických vztahů jako vzájemné závislosti, je fakt členství České republiky v EU. Pokud by snad někdy v budoucnu došlo k nahrazení ruských energetických dodávek z jiné zdrojové země, energetická bezpečnost Ruské federace by byla velmi ohrožena a fungování její ekonomiky by bylo citelně zasaženo. Vzájemná závislost tedy v tomto ohledu neleží přímo v centru česko-ruských energetických vztahů, nýbrž přesahuje na úroveň EU-Rusko. Nicméně členství České republiky v EU je možno brát jako významnou výhodu, jejíž význam by významně vzrostl při implementaci výše zmíněných kroků, jejichž důsledkem by bylo vytvoření jednotného, celoevropského trhu s energiemi a implementace jednotného postupu v energetické politice.

Summary

The main goal of this thesis was to explain an importance of energy relations between the Czech Republic and the Russian Federation. This interaction can be considered to be asymmetric interdependence. For the overall treatment of this topic it

was important to describe current energy state and evolution of the Czech-Russian energy relations. Then I explained a role of energy actors and define risks and threats of current framework of energy interaction between the Czech Republic and the Russian Federation because some decisions or the whole Russian energy policy can affect or threaten Czech Republic's energy security. Paradoxically, described energy crises helped to put a theme of energy security into wider discussion, especially in the European Union.

There exist some steps which can be useful to strengthen the Czech Republic's energy security. The first step is to enlarge the capacity of oil and gas storages. These reservoirs can be used to cover higher amount of overall consumption of these raw materials during possible supply shortages in the future.

The second instrument to strengthen the energy security of the Czech Republic is to join in planned projects of Russian pipelines. The main intention of the Czech Republic should be to utilize geographical location and act as reliable transit partner for the Russian Federation. In this regard, Czech-Russian foreign strategy should be prepared.

More probable step is energy integration across the European Union. The EU is the biggest energy partner to the Russian Federation and the revenues from export of Russian oil and gas to the EU member states represent a significant amount of the Russian Federation's GDP. It is necessary to create a common EU energy policy and common attitude towards Russia.

Another important instrument for ensuring the energy security is a diversification. The Czech Republic has an advantage in diversified oil and gas supplies. Diversification of suppliers is very important because dependence on a single supplier may act as a major weakness of importer and on the other hand, as a great source of power of exporter. But it is also important to look for another possible pipeline routes. It relates with diversification of Russian pipeline routes to Europe. Russia is looking for new possible pipeline routes because the old ones cross Ukrainian, Belarusian and Polish territory. The Russian Federation has problematic relations with these states so construction of new pipeline routes is an easy way to get rid of transit dependence on these states. So the Czech Republic should also look for new pipeline routes and seek to engage in them.

Concluding these steps: The Czech Republic should be involved in new projects,

enhance energy interconnections and unification within the European Union and last but not least, it should encourage the development of new technologies and alternative fuels (LNG).

At the conclusion of this work it is necessary to answer my research question. Despite an obvious asymmetry in Czech-Russian energy relations it is still an asymmetrical interdependence between the Czech Republic and the Russian Federation because of geographical location and the EU membership of the Czech Republic.

According to Czech geographical location, it is important to say that despite an exclusion of the Czech Republic from diversified Russian pipeline routes (esp. Nord Stream), a status of important transit country remains. Construction of pipeline Gazelle and the importance of Czech Transit pipeline helped to ensure or even strengthen this status. Czech Republic remains a significant energy partner for Russian gas deliveries to Western Europe.

The other reason why I presume some significance of Czech Republic for Russian federation is a fact of Czech membership in the EU. Energy market of the Czech Republic is not important for Russian GDP because of small income from oil and gas export. As I mentioned above, EU as a whole plays the most important role of all outlet regions for Russian GDP, budget and economy. During a gas crisis in 2009 the Czech Republic made some beneficial steps in creation of united energy attitude of the European Union and this policy ought to be followed across all EU member states.

Použitá literatura

Uvedené internetové odkazy byly přístupné ke dni: 7.5.2013

Neperiodická:

- 1) BAEV, P. *Russian energy policy and military power: Putin's quest for greatness*. New York: Routledge, 2008, xii, 237 p. Contemporary security studies. ISBN 978-020-3932-605.
- 2) BINHACK, P., JAROŠ, J., THIM, M., TICHÝ, L.. Evropská Unie a Česká republika v kontextu globálních energetických vztahů: zemní plyn. In: BINHACK, P. - TICHÝ, L. *Energetická bezpečnost ČR a budoucnost energetické politiky EU*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2011, 166 s. ISBN 978-80-87558-02-7.
- 3) ČERNOCH, F., DANČÁK, B., KOĐOUSKOVÁ, H., LESHCHENKO, A., OCELÍK, P., OSIČKA, J., ŠEBEK, V., VLČEK, T., ZAPLETALOVÁ, V. *The Future of the Druzhba Pipeline as a Strategic Challenge for the Czech Republic and Poland*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2012. 129 s.
- 4) DANČÁK, B. Základní principy a východiska energetické bezpečnosti. In: DANČÁK, B. – ZÁVĚŠICKÝ, J. *Energetická bezpečnost a zájmy České republiky*, Brno: Masarykova Univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2007.
- 5) HILL, F. *Energy empire: oil, gas and Russia's revival*. London: The Foreign Policy Centre, 2004. ISBN 19-035-5838-7., dostupný on-line: <http://fpc.org.uk/fsblob/307.pdf>.
- 6) HIRMAN, K. Globálne aspekty energetickej bezpečnosti strednej Európy z medzinárodného hľadiska. In: DANČÁK, B. - ZÁVĚŠICKÝ, J. *Energetická bezpečnost a zájmy České republiky*. 1. vyd. Brno: Mezinárodní politologický ústav, 2007, 85 s. Výzkum, 3. ISBN 978-802-1044-401.
- 7) HIRMAN, K. Postavení České a Slovenské republiky v kontextu dodávek a tranzitu energetických surovin z Ruska a postsovětského prostoru. In: LITERA, B. *Energie pro Evropu: energetická spolupráce Ruska a zemí postsovětského prostoru s Evropskou unií*. Vyd. 1. Praha: Eurolex Bohemia, 2006, 279 s. ISBN 80-868-6170-8.

- 8) HYNEK, N. - STRÍTECKÝ, V.: Energetická bezpečnost podle českých Atlantiků. In: DRULÁK, P. - STRÍTECKÝ, V. (eds): *Hledání českých zájmů. Mezinárodní bezpečnost*, Praha: ÚMV, 2010.
- 9) JAROŠ, J. Vnitřní dimenze energetické bezpečnosti České republiky. In: BINHACK, P., TICHÝ, L. *Energetická bezpečnost ČR a budoucnost energetické politiky EU*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2011, 166 s. ISBN 978-80-87558-02-7.
- 10) KEOHANE, R. - NYE, J. S. *Power and interdependence*. 3rd ed. New York: Longman, 2001, xviii, 334 s. ISBN 03-210-4857-1.
- 11) KLARE, M., T. *Resource wars: the new landscape of global conflict*. 1st ed. New York: Metropolitan Books, 2001, 289 s. ISBN 08-050-5576-2.
- 12) KRATOCHVÍL, P. - KUCHYŇKOVÁ, P. Between the Return to Europe and the Eastern Enticement: Czech Relations to Russia. In: G. FÓTI – Z. LUDVIG (eds): *EU-Russian Relations and the Eastern Partnership. Central-East European Member-States Interests and Positions*. Budapest: Institute for World Economics of the Hungarian Academy of Sciences, 2009. s. 61-85, 183 s. ISBN 978-963-301-530-8. On-line text Kratochvíl - Kuchyňková: <http://www.fakprojekt.hu/docs/05-Kratochvil-Kuchynkova.pdf>.
- 13) KUCHYŇKOVÁ, P. Rusko v české zahraniční politice. In: KOŘAN, M. a kol. *Česká zahraniční politika v roce 2008*. Praha: [Ústav mezinárodních vztahů], 2009. ISBN 978-808-6506-784.
- 14) KUCHYŇKOVÁ, P. Rusko v české zahraniční politice. In: KOŘAN, M. a kol. *Česká zahraniční politika v roce 2009*. Praha: [Ústav mezinárodních vztahů], 2010. ISBN 978-80-86506-89-0.
- 15) MANKOFF, J. (2009): *Eurasian Energy Security*. The Council of Foreign Relations, New York.
- 16) MORALES, J. Russia as an Energy Great Power: Consequences fo EU Energy Security. In: MARQUINA BARRIO, A. *Energy security: visions from Asia and Europe*. New York: Palgrave Macmillan, c2008, p. cm. ISBN 978-023-0219-700.
- 17) SCHNEIDER, J. Výzvy energetické bezpečnosti střední Evropy: vize a reálné možnosti. In: DANČÁK, B. - ZÁVĚŠICKÝ, J. *Energetická bezpečnost a zájmy České republiky*. 1. vyd. Brno: Mezinárodní politologický ústav, 2007, 85 s. Výzkum, 3. ISBN 978-802-1044-401.

- 18) ŠMÍD, T. Surovinová a energetická bezpečnost – pojem, vymezení, subdisciplína. In: ŠMÍD, T. a kol. *Vybrané konflikty o zdroje a suroviny*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2010, 216 s. ISBN 978-802-1053-519.
- 19) ŠMÍD, T. a kol. *Vybrané konflikty o zdroje a suroviny*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2010, 216 s. ISBN 978-802-1053-519.
- 20) TICHÝ, L., BINHACK, P. Energetické vztahy mezi Evropskou unií a Ruskou federací. In: BINHACK, P. - TICHÝ, L. *Energetická bezpečnost ČR a budoucnost energetické politiky EU*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2011, 166 s. ISBN 978-80-87558-02-7.
- 21) TKACHENKO, S., L. Actors in Russia's Energy Policy towards the EU. In: AALTO, P. *The EU-Russian energy dialogue: Europe's future energy security*. Burlington, VT: Ashgate, c2008, xvi, 220 p. ISBN 978-075-4648-086.
- 22) VONDRA, A. Bezpečnostní dimenze energetické politiky České republiky. In: DANČÁK, B. - ZÁVĚŠICKÝ, J. *Energetická bezpečnost a zájmy České republiky*. 1. vyd. Brno: Mezinárodní politologický ústav, 2007, 85 s. Výzkum, 3. ISBN 978-802-1044-401.
- 23) WENDT, A. (1999): *Social Theory of International Politics*, Cambridge, Cambridge University Press.

Periodická:

- 24) BINHACK, P., TICHÝ, L (2012): Asymmetric interdependence in the Czech-Russian energy relations. *Energy Policy*, roč. 45, on-line text: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0301421512000328>.
- 25) MILOV, V. (2006): The Use of Energy as a Political Tool. *The EU-Russia Review* No. 1, on-line text: <http://www.isn.ethz.ch/isn/Digital-Library/Publications/Detail/?ots591=0c54e3b3-1e9c-be1e-2c24-a6a8c7060233&lng=en&id=48826>.
- 26) PAILLARD, Ch.-A. (2010): Rethinking Russia: Russia and Europe's Mutual Energy Dependence. *Journal of International Affairs*, Vol. LXIII, No. 2, pp. 65-84, on-line text: <http://jia.sipa.columbia.edu/russia-and-europe's-mutual-energy-dependence>.

- 27) TICHÝ, L. Problematika vzájemné závislosti v energetických vztazích mezi Českou republikou a Ruskou federací a působení Evropské unie. *Central Europe Political Studies Review* [online], 2-3 / XII / jaro-léto 2010. Dostupný na webu <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=415>.
- 28) YERGIN, D. (2006): Ensuring Energy Security. *Foreign Affairs*, Vol. LXXXV, No. 2, pp. 70-82.
- 29) ZAPLATÍLEK, J. (2007): Zásobování České republiky ropou, *Pro-Energy Magazín*, roč. I, č. 2, s. 68-71.

Ostatní zdroje:

- 30) Bezpečnostní strategie České republiky. 2011. On-line text dostupný z: http://www.mzv.cz/file/699914/Bezpecnostni_strategie_CR_2011.pdf.
- 31) Česká televize. 2009. *Norský plyn má Česko od roku 1997*. On-line text dostupný z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/exkluzivne-na-ct24/41121-norsky-plyn-ma-cesko-od-roku-1997/>.
- 32) Česká televize. 2012. *Česko posiluje energetickou bezpečnost, získalo podíl v ropovodu TAL*. On-line text dostupný z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/ekonomika/204290-cesko-posiluje-energetickou-bezpecnost-ziskalo-podil-v-ropovodu-tal/>.
- 33) Česká televize. 2013. *Plynovod Gazela startuje, posílí energetickou bezpečnost země*. On-line text dostupný z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/ekonomika/210865-plynovod-gazela-startuje-posili-energetickou-bezpecnost-zeme/>.
- 34) Česká televize. 2013. *RWE prodala provozovatele českých plynovodů Net4Gas*. On-line text dostupný z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/ekonomika/220767-rwe-prodala-provozovatele-ceskych-plynovodu-net4gas/>.
- 35) Deník. *Nová elektrárna v Počeradech již vyrobila první elektřinu*. On-line text dostupný z: http://zatecky.denik.cz/podnikani/elektrarna_pocerady_paroplyn_20130319.html.
- 36) Energetický regulační úřad. *Roční zpráva o dodávkách a spotřebách zemního plynu v plynárenské soustavě ČR*, 2011. On-line: http://www.eru.cz/user_data/files/plyn/40_statistika/vyhodnoceni/Plyn%202011.pdf.

- 37) Energetický regulační úřad. *Vyhodnocení dodávek a spotřeb plynu. Plynárenská soustava ČR*, 2010. On-line:
http://www.eru.cz/user_data/files/plyn/40_statistika/vyhodnoceni/Plyn%202010.pdf.
- 38) *Energetičeskaja strategija Rossiji na period do 2020*, 2003. Online anglický text dostupný: <http://www.scribd.com/doc/43567198/Energy-Strategy-of-Russia-up-to-2020-Eng-Rus>.
- 39) *Energetičeskaja strategija Rossiji na period do 2030 goda*, Utvržena rasporiaženijem Pravitel'stva Rossijskoj Federaciji 27avgusta 2008. Online anglický text dostupný: [http://www.energystrategy.ru/projects/docs/ES-2030_\(Eng\).pdf](http://www.energystrategy.ru/projects/docs/ES-2030_(Eng).pdf).
- 40) iDnes. 2004. *Rusko si pohrává s Jukosem, ropa láme rekordy*. On-line text dostupný z: http://ekonomika.idnes.cz/rusko-si-pohrava-s-jukosem-ropa-lame-rekordy-f3f-/ekonomika.aspx?c=A040805_185855_ekonomika_maf.
- 41) IEA (International Energy Agency): *Oil and Gas Emergency Policy – Czech Republic 2010 update*, 2011. On-line text:
<http://www.iea.org/publications/freepublications/publication/name,3937,en.html>.
- 42) Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR. *Bilanční přehled: Ropa a ropné produkty za rok 2010*, 2011. On-line text: <http://www.mpo.cz/dokument86049.html>.
- 43) Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR. *Bilanční přehled: Ropa a ropné produkty za rok 2011*, 2012. On-line text: <http://www.mpo.cz/dokument104082.html>.
- 44) Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR. *Bilanční přehled: Ropa a ropné produkty za rok 2012*, 2013. On-line text: <http://www.mpo.cz/dokument120681.html>.
- 45) Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR. *Zpráva o bezpečnosti dodávek zemního plynu za rok 2009*, 2010. On-line text: <http://www.mpo.cz/dokument76941.html>.
- 46) *Net4Gas Projects to Ensure Security of Supply of Natural Gas to Central and Western Europe*, 2011. On-line text dostupný:
http://www.gazkonferencia.eu/dl/share/mp_gk_Koutny_Petr_ENG.pdf.
- 47) *Pačesova Zpráva Nezávislé odborné komise pro posouzení energetických potřeb České republiky v dlouhodobém časovém horizontu: Verze k oponentuře*, 30. 9. 2008, on-line text: <http://www.vlada.cz/assets/media-centrum/aktualne/Pracovni-verze-k-oponenture.pdf>.
- 48) *Russia beyond the Headlines*. 2012. *Who is Mr. Dvorkovich?* On-line anglický text

- dostupný z: http://rbth.ru/articles/2012/06/19/who_is_mr_dvorkovich_15904.html.
- 49) Russia Profile. 2010. *SURKOV, Vladislav Yuryevich*. On-line anglický text dostupný z: http://www.russiaprofile.org/bg_people/resources_whoiswho_alpha_beta_surkov.html.
- 50) SHRESTHA, R., KUMAR, S. *Energy Security for Developing Countries*, Asian Institute of Technology, 2008. On-line text z GNESD Expert Meeting and Assembly, Poznaň, 2008: http://scholar.googleusercontent.com/scholar?q=cache:2f97qNj1i84J:scholar.google.com/+energy+security+for+developing+countries&hl=cs&as_sdt=0,5&as_vis=1.
- 51) *Státní energetická koncepce České republiky*, únor 2010, on-line text: <http://download.mpo.cz/get/26650/46323/556505/priloha001.pdf>.
- 52) *Státní energetická koncepce České republiky*. 2004. On-line text dostupný z: <http://www.mpo.cz/dokument5903.html>.
- 53) The Jamestown Foundation. 2012. *Russia Completing Baltic Pipeline System Construction, Reducing Druzhba Pipeline Flow*. On-line anglický text dostupný z: http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews%5Btt_news%5D=39055.
- 54) The Washington Post. 2012. *Russian deputy prime minister Vladislav Surkov resigns following Putin reprimand*. On-line text dostupný z: http://www.washingtonpost.com/world/europe/architect-of-russias-political-system-resigns-following-putin-reprimand/2013/05/08/d11ffdac-b804-11e2-92f3-f291801936b8_story.html.
- 55) Týden. 2009. *Podle Gazpromu Ukrajina nelegálně odebírá plyn*. On-line text dostupný z: http://www.tyden.cz/rubriky/byznys/svet/podle-gazpromu-ukrajina-nelegalne-odebira-plyn_98616.html.